	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стор.1 із 51

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
 (назва інституту (факультету))

КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ
 (повна назва кафедри)

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»

Галузь знань: 29 «Міжнародні відносини»
 Спеціальність: 292 «Міжнародні економічні відносини»
 Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»
 «Міжнародний бізнес»

Укладач(і): д.е.н, професор Анатолій РУМЯНЦЕВ
 (науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б. викладача)

Конспект лекцій розглянутий та схвалений
 на засіданні кафедри міжнародних економічних
 відносин і бізнесу

Протокол № 13 від «30»серпня 2023 р.

Завідувач кафедри _____ Леся ПОБОЧЕНКО

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
		Стор.2 із 51	

Модуль №1

«Теоретичні засади методології наукових досліджень»

Лекція № 1.1

Тема лекції: **Поняття про науку, її суть, мета і завдання.**

План лекції

1. Специфіка науки як однієї з форм пізнавальної діяльності
2. Мета науки, її завдання та функції.
3. Класифікація наук. Фундаментальні і прикладні науки. Природничі, суспільні і гуманітарні науки.

Література

1. Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>
2. Закон України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>
3. Закон України “Про інноваційну діяльність” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
4. Євтушенко М., Хижняк М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2021. - 350 с.
5. Ладанюк А.П. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / А.П. Ладанюк, Л.О. Власенко, В.Д. Кишенько. - Київ : Видавництво «Ліра-К», 2020. -352 с.
6. Ладика В.1., Шильман Л.З., Перцевой Ф.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Олді. 2022. 222 с.
7. Філіпенко А. С. Основи філософії та методології економічної теорії: навч. посіб. / А. С. Філіпенко. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2018.-271 с.
8. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження.-Львів: Світ, 2001. – 416 с.
9. The Methodology of Economic Research By Aidan Kane [Эл. ресурс]. — Режим доступа : <http://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/1989/The%20Methodology%20of%20Economic%20Research%20By%20Aidan%20Kane.pdf>

Зміст лекції

1. Специфіка науки як однієї з форм пізнавальної діяльності

Наука – сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення і систематизація об’єктивних знань про дійсність; одна з форм суспільної свідомості.

У процесі історичного розвитку наука перетворилася на продуктивну силу і важливий соціальний інститут. Вона впливає на державне, соціальне і громадське життя. Поняття «наука» охоплює як діяльність, спрямовану на отримання нового знання, так і результат цієї діяльності – суму здобутих на певний час знань, сукупність яких створює наукову картину світу.

Визначення будь-якого феномену зводиться до встановлення усталеного, незмінного, що зберігається в ньому протягом усього часу існування незалежно від усіх його метаморфоз. Тому при визначенні науки необхідно звертати увагу насамперед на стійке в ній, тобто не на конкретні характерні для її історичного стану судження (знання), а на «вічні» особливості пізнавальної процедури. Науці протистоїть антинаука – вид діяльності, відмінної від наукової, результати якої претендують на визнання, авторитетність. Антинаука захищає способи пізнання світу, які суперечать науковому узагальненню дійсності. На роль науки намагається

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стор.3 із 51

претендувати і лженаука – вид діяльності, яка оперує меншим обсягом факторів, що піддаються узагальненню.

Людське пізнання здійснюється в різних формах. Наука являє собою тільки одну з форм пізнавальної діяльності.

- Є буденний рівень пізнання людиною світу. У всіх культурах, у всіх формах людських суспільств обов'язково є пізнання, що відповідає рівню здорового глузду.
- Є мистецтво, як особлива форма пізнання людиною світу в художніх образах.
 - Якщо основною формою наукового пізнання світу є поняття,
 - то основною формою художнього освоєння світу є художній образ.
- Є релігійний і міфологічний досвід. Це теж особливі форми пізнання людиною світу і самого себе в цьому світі.
- Є філософське пізнання світу теж зі своєю специфікою.
- І, нарешті, є наука.

Розвиток пізнавальної діяльності

- Науці передувало буденне пізнання, яке існувало вже в архаїчних суспільствах.
- Мистецтво теж було ще в архаїчному суспільстві, принаймні, в зачатку своєму, в перших таких формах.
- Релігія і міф теж виникають на ранніх етапах розвитку суспільства.
- Подальший розвиток пізнання привів до виникнення філософії,
- якщо науку розглядати в її диференційованому стані як математику, природничу науку і соціально-гуманітарні науки, то в цьому сенсі наука народилася пізніше філософії та за її активної участі.

Всі форми пізнання є феноменами людської культури. Що ми розуміємо під культурою і які її функції в соціальному житті?

- Культура - це те, що програмує людську діяльність, поведінку і спілкування, це ті програми, які визначають людське існування на відміну від тваринного.
- У людей є дві програми, які визначають наше буття, наше існування в цьому світі і наше життя: біологічна і соціальна, тобто культурна

КУЛЬТУРА - це складно організована СИСТЕМА ПРОГРАМ ЛЮДСЬКОЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ і, насамперед, людської діяльності, яка постійно розвивається.

Як наука ПРОГРАМУЄ людську діяльність? Чим це ПРОГРАМУВАННЯ наукою людської діяльності відрізняється від програмування іншими формами людського пізнання.

- ми беремо науку в її відношенні до активності людей, до їх діяльності, поведінки і спілкування.
- І тут головна ланка - це діяльність людини. Діяльність - це те, що змінює навколишній світ.
- Ми повинні, насамперед, розглянути, яка структура діяльності

Існують різні форми діяльності та поєднання цих форм:

- перетворення природних об'єктів,
- виробнича діяльність,
- економічна діяльність,
- соціально-політична діяльність тощо.

Але у всіх цих формах діяльності є спільні структурні одиниці. Тобто, з точки зору їх структури вони всі влаштовані схожим чином.

Незалежно від предмету діяльності існують пов'язані між собою елементи структури діяльності, які забезпечують зміну предмета діяльності, його перетворення.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
	Стор.4 із 51		

Будь-який елементарний акт діяльності має таку структуру:

- Суб'єкт діяльності – людина
- Засоби діяльності
- Предмет діяльності
- Продукт діяльності, тобто її результат

Засобами ми впливаємо на предмет і це те, що ми будемо називати діями, або операціями.

Завдяки цьому предмет в результаті діяльності перетворюється в іншу форму, в продукт.

Але для того, щоб це здійснилося, для того, щоб засоби привести в рух, здійснити дії, змінити предмет, перетворити його на продукт для цього потрібно, щоб на табло свідомості суб'єкта діяльності була якась програма.

У чому виражена ця програма? Чим вона представлена?

- Повинні бути знання, як діяти з засобами, та навички дії з цими засобами.
- Знання також включає в себе уявлення про те, що таке предмет, як він веде себе під тим чи іншим впливом, які можливості перетворення його в необхідний нам продукт.
- Але крім знань і навичок має бути уявлення про те, що ми хочемо отримати в результаті нашої діяльності, який повинен бути кінцевий результат. Цей кінцевий результат, його бачення називається метою нашої діяльності.

Тобто, програма діяльності включає мету, ідеальний образ продукту, який ви можете отримати в ході діяльності.

- Мета - це ідеальний образ продукту. І тоді якщо ви в діяльності досягнете мети, то тоді продукт діяльності постає як опрєдмечена ціль.
- Опрєдмечування і розпрєдмечування. Якщо реальний об'єкт створений під мету, під образ цього об'єкта, то це опрєдмечена мета.

Здавалося б і все. А ось і ні. Ще є один компонент. Для того, щоб були цілі, потрібно ще те, що управляє, санкціонує ці цілі. І що ж це таке? Це називається словом «цінності».

- Якщо мета відповідає на питання ЩО ?,
- то цінність - на питання ДЛЯ ЧОГО? Для чого я все це затіваю, та чи потрібні ці цілі?

Отже, у вас є програма: цінності, цілі, знання і навички.

Культура - це те, що містить програми цієї діяльності.

Якщо культура - це програми діяльності, то виникає питання: а як різні види пізнання програмують нашу діяльність? Це і буде ключем до розуміння того, в чому специфіка науки

2. Мета науки, її завдання та функції

Наука ставить своєю пізнавальною метою наступну процедуру:

- з'ясувати як влаштовані предмети,
- як вони функціонують,
- як з одного предмета можна отримати інший предмет, як відбувається цей перехід,
- виявити закони цього переходу, закони функціонування і закони розвитку предметного світу.

Без науки неможливі ніякі складні форми діяльності.

- Без науки неможливе відтворення складного світу, який нас оточує.
- Неможливе створення нових форм цього світу, комп'ютерів, електростанцій, висотних будинків. Їх не зробиш без науки.
- Все це є опрєдметнені наукові знання.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
	Стор.5 із 51		

Отже, ПЕРША ОЗНАКА НАУКИ, ПЕРША ХАРАКТЕРИСТИКА НАУКИ: вона все розглядає як об'єкти, які підпорядковуються природним законам. Вона все розглядає крізь призму об'єктної структури діяльності, в аспекті об'єктної структури діяльності.

Але далі виникає ДРУГА ОСОБЛИВІСТЬ І ДІЯЛЬНОСТІ, І НАУКИ:

- Наука виходить за рамки предметних структур і буденного досвіду своєї історичної епохи і починає вивчати об'єкти ніби самі по собі, незалежно від діяльності, незалежно від мети людини, а об'єкти самі по собі

Отже, є два основних принципи, дві основних характеристики наукового пізнання:

1) наука вивчає світ як об'єкти, взаємодію цих об'єктів, шукає закони їх функціонування. Вона предметно і об'єктивно вивчає все, що потрапляє в сферу її діяльності. Вона шукає істину.

Істина - це те, як об'єкт влаштований, які його властивості, які закони його перетворення, закони його функціонування та розвитку.

2) наука пізнає не тільки те, що вже пізнається в масових формах практичного освоєння світу. Вона пізнає і об'єкти, які ще не освоєні у масових формах практики, ті об'єкти, які можливо, колись на майбутніх етапах розвитку цивілізації практика почне освоювати.

коли наука починає робити це систематично (наприклад, в епоху індустріалізації), вона перетворюється в БЕЗПОСЕРЕДНЮ ПРОДУКТИВНУ СИЛУ СУСПІЛЬСТВА.

- Для того, щоб експериментально перевірити якесь дуже складне теоретичне твердження, потрібен ланцюжок висновків, потрібно з одного твердження вивести інші твердження і аж до тих, які можна порівняти з даними експерименту, наукового спостереження, з даними наукового досвіду.
- Щоб це зробити потрібно здійснити зв'язок між одним знанням і іншим, здійснити ланцюжок висновків. І коли ви виводите з теоретичних положень послідовно, які в кінцевому рахунку ви будете перевіряти досвідом, у вас автоматично ваше знання стає СИСТЕМОЮ ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНИХ ТВЕРДЖЕНЬ.

Звідси ОСНОВНА ОЗНАКА НАУКОВОГО ЗНАННЯ - це має бути системно організоване, обґрунтоване і доведене знання

Якщо я виходжу за рамки предметних структур виробництва повсякденного досвіду своєї історичної епохи, то мені потрібні ОСОБЛИВІ ЗАСОБИ ДІЯЛЬНОСТІ з такими об'єктами, які в практиці ще не освоєні. Мені потрібно їх сконструювати.

- Це можуть бути особливі ПРИЛАДИ, УСТАНОВКИ, ЯКІ ДОЗВОЛЯЮТЬ ПРОВЕСТИ НАУКОВИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ. І ця діяльність є особлива технологічна діяльність винахідництва в рамках наукового експерименту.
- Але крім цього науці потрібні ще й інші засоби. Їй потрібні особливі понятійні засоби для опису своїх об'єктів: як предмета пізнання, так і продукту пізнання, як об'єкта в стані O_1 і об'єкта в стані O_2 і законів цього перетворення O_1 в O_2 . Їй потрібні особливі понятійні засоби.
- Тому вона винаходить особливу СПЕЦІАЛІЗОВАНУ МОВУ НАУКОВИХ ПОНЯТЬ І ТЕРМІНІВ, за допомогою яких вона теоретично описує ці об'єкти і закони.

Таким чином, ЗАСОБАМИ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ виступають

- Теоретична мова
- Спеціальні прилади, установки, за допомогою яких зондуються властивості об'єкта в експерименті.

СУБ'ЄКТ ДІЯЛЬНОСТІ теж має в науці свої особливості:

- він повинен вивчити спеціалізовану мову науки, навчитися працювати із засобами своєї діяльності, засвоїти методи, які прийняті в його діяльності і потім відкривати

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
	Стор.6 із 51		

нове, нарошуючи зростання істинного знання. У нього є академічна складова, яка його готує як ученого.

- І є етична складова, яка забезпечує йому дотримання правил наукового етосу.
- І є дві заборони: на навмисне перекручування істини і на плагіат.

3. Класифікація наук. Фундаментальні і прикладні науки. Природничі, суспільні і гуманітарні науки.

Форми існування матерії визначають функціонування багатьох галузей знання, які об'єднуються у три великі групи:

- природничі й технічні (фізика, хімія, біологія та ін.),
- суспільні науки (економіка, фізіологія, історія та ін.),
- наука про мислення (філософія, логіка, психологія тощо).

Загальна класифікація сучасних наук встановлює взаємозв'язки між трьома головними розділами наукового пізнання, кожне з яких створює цілу систему.

Сучасна класифікація наук виражає взаємозв'язок природничих, технічних, гуманітарних наук і філософії.

- В основі такої класифікації лежать специфічні особливості вивчення різними науками об'єктів матеріального світу.
- Класифікація фіксує (відображає) закономірні зв'язки між об'єктами, визначає їх місце й основні властивості в цілісній системі, є засобом збереження і пошуку інформації.
- Рівень і характер зв'язку між науками визначаються предметом, методом та умовами пізнання об'єктів, цілями і завданнями науки, їх практичним значенням та іншими факторами.
- Метою класифікації наук є розкриття взаємного зв'язку між науками на основі певних принципів і відображення цих зв'язків у вигляді логічно аргументованого розміщення, групування сукупності наук в єдину систему знань.

Класифікація наук має вагомим наукове значення.

- Спираючись на предметні й методичні зв'язки наукових дисциплін та їх груп, класифікація сприяє цілеспрямованому руху науки від елементарного нагромадження знань до рівня теоретичного синтезу, мисленого підходу до наукових проблем.

За характером спрямованості та причетністю до суспільної практики науки поділяють на фундаментальні і прикладні.

- Мета фундаментальних — пізнання матеріальних основ та об'єктивних законів руху й розвитку природи, суспільства і мислення як таких, безвідносно до можливого практичного використання.
- Фундаментальні науки мають велику силу притягання, їхнє завдання балансує на межі між відомим і неочікуваним, у зв'язку з чим фундаментальні дослідження вирізняються невизначеністю кінцевого результату.
- Оскільки дослідник, як правило, весь час перебуває на підступах до невідомого, вибір конкурентних шляхів фундаментальних досліджень часто визначається інтуїцією, досвідом і внутрішньою логікою розвитку науки.
- Фундаментальні науки постійно відкриті для нових ідей і підходів: у них закладена здатність переглядати звичні уявлення про навколишній світ і відмовлятися від них у разі потреби.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
	Стор.7 із 51		

- Як правило, фундаментальні науки в своєму розвитку випереджають прикладні, створюючи для них теоретичну базу. Наука через техніку перетворюється на безпосередню продуктивну силу суспільства.
Безпосереднім завданням прикладних наук є
- розробка на базі досягнень фундаментальних наук не лише конкретних пізнавальних, а й практичних проблем, пов'язаних з активною цілеспрямованою діяльністю людей.
- Прикладні науки можуть розвиватися шляхом як теоретичної, так і практичної проблематики.
 - Так, на базі економічної теорії, яка є фундаментальною наукою, виникли мікро- і макроекономіка, економічний аналіз тощо. Усі ці науки можна віднести до теоретичної прикладної економіки.
- Класифікація наук відбивається на структурі наукових закладів, плануванні та координації досліджень у різних сферах науки, зв'язках між теоретичними, прикладними науками і практикою, організації бібліотечної справи та бібліотечної класифікації тощо.
 - Розвиток наукових знань — це рух від нерозділеної науки Стародавнього Світу до складної системи спеціалізованих знань у всіх сферах людської діяльності. Класифікація наук здійснюється разом з формуванням наукових знань.
- Вищою державною атестаційною комісією (ВАК) України за погодженням із Міністерством освіти і науки України затверджена така Національна класифікація наук:
- Кожна з цих наук включає декілька груп.

Лекція № 1.2

Тема лекції: **Структура науки: об'єкт та предмет дослідження**

План лекції

1. Поняття про теорію, методологію і методи науки.
2. Основні підходи наукового дослідження. Предмет наукових досліджень.
3. Показники ефективності науки.

Література

1. Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>
2. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О.П. Дзьобань. - 2 ге вид., переробл. і доповн. - Харків : Право, 2023. - 488 с.
3. Євтушенко М., Хижняк М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2021. - 350 с.
4. Ладанюк А.П. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / А.П. Ладанюк, Л.О. Власенко, В.Д. Кишенько. - Київ : Видавництво «Ліра-К», 2020. -352 с.
5. Ладика В.1., Шильман Л.3., Перцевой Ф.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Олді. 2022. 222 с.
6. Філіпенко А. С. Основи філософії та методології економічної теорії: навч. посіб. / А. С. Філіпенко. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2018.-271 с.
7. Мітіна С.В. Науково-дослідницька діяльність студентів : навчально-методичні рекомендації до написання курсових та кваліфікаційної роботи. - Київ: Видавництво «Ліра- К», 2020. - 72 с.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
		Стор.8 із 51	

Зміст лекції

1. Поняття про теорію, методологію і методи науки.

Насамперед про філософську методологію як матеріалістичну діалектику, яка характеризується двома відповідальними пунктами. По-перше, це орієнтація дослідження на всебічне і глибоке розкриття об'єктивної діалектики суперечливого розвитку процесу чи явища за допомогою категорій та законів. У цьому випадку філософська методологія виконує свою евристичну роль завдяки використанню матеріалістичної діалектики. Активна опора на закони та категорії матеріалістичної діалектики - це передумова наукового дослідження як такого. По-друге, світоглядне тлумачення (інтерпретація) підстав та результатів дослідження. Це момент методологічного характеру, інтерпретація повинна мати матеріалістичне коріння, що виступає запорукою її правильності. Дослідники-економісти замість терміна «інтерпретація» найчастіше використовують поняття соціально-економічної оцінки процесу, явища, наукового результату.

Філософську методологію слід трактувати як систему загальних умов (передумов) та орієнтирів у пізнавальній (дослідній) діяльності фахівців.

Загальнонаукова методологія. У загальному вигляді поряд з філософською виділяють загальнонаукову методологію (має міждисциплінарну природу, близька до філософської методології, проте функції останньої ширші, бо вона вбирає в себе і світоглядну інтерпретацію висновків та положень науки) та методологію окремих спеціальних наук.

Загальнонаукова методологія стала дуже швидко розвиватися останні десятиліття. Вона представлена концепціями, напрямками, системами наукового пізнання, які в силу універсальності свого характеру використовуються як засіб пізнавальної діяльності в різних галузях науки. Прискорений розвиток загальнонаукової методології природно пов'язані з потребами наукового дослідження, з тими явищами, які зближують характер пізнавальної діяльності різних сферах наукового знання. До таких моментів відносяться всі зростаючі можливості використання математичного апарату в інтересах кількісних оцінок, а також прагнення до синтезу, який стає пануючим у сучасному науковому мисленні.

У зв'язку із загальнонауковою методологією слід зазначити такі моменти. По-перше, вона забезпечує створення нових предметів дослідження (наприклад, на стику економіки праці та соціології праці). По-друге, вона дає математичний апарат аналізу, з чим, як відомо, в економіці пов'язані нові та дуже значні можливості розширення та поглиблення досліджень, отримання нових висновків. По-третє, вона надає нові елементи понятійного апарату, використання яких виявляється продуктивним для дослідження. Наприклад, з біології широко використовується в економіці поняття життєвого циклу, адаптації та ін. По-четверте, вона дає нові методи дослідження та аналізу (крім суто математичних).

Методологія економічної науки. Будь-яке наукове дослідження відноситься до якоїсь галузі знань, тому воно широко спирається на методологію своєї спеціальної науки. Як же трактувати питання про методологію науки економічної? Вистояли два визначення, хоча вони дуже близькі за змістом. Перше, економічна методологія - це вчення про методи наукового пошуку, про прийоми та операції з накопичення та освоєння знань, про способи побудови та обґрунтування системи знань. Найбільш важливими точками програми, практичними проявами методології є: постановка проблеми та обґрунтування її актуальності; визначення об'єкта, предмета та меж дослідження; вивчення наявної літератури з цієї проблеми і критичний аналіз складених точок зору ті чи інші питання; уточнення понятійного апарату дослідження, вибір засобів і методів дослідження, засобів (ресурсів) та етапів проведення дослідницької роботи, побудова наукової теорії; перевірка отриманого результату з погляду його істинності, тобто. відповідності об'єкту дослідження.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стор.9 із 51

Термін «методологія» також часто використовується для вказівки на комплекс проблем, аналізованих тією чи іншою економічною школою.

Друге визначення економічної методології - це сукупність методів, що застосовуються у будь-якій науці. Друге визначення дозволяє виявити економічні школи, що задають питання різного характеру і тому використовують різні способи, тобто. різні інструменти аналізу. Наприклад, історична та класична школи часто розглядали економічні закони, що керують історичним розвитком суспільства. З іншого боку, економісти неокласичної школи прагнуть ставити проблеми, пов'язані з розподілом існуючих ресурсів, і тому використовують інший комплекс теорій, концепцій та методів. Аналогічно кейнсіанська революція наголошує на методології макроекономічного аналізу.

2. Основні підходи наукового дослідження. Предмет наукових досліджень.

1. Комплексний підхід

При застосуванні комплексного підходу мають враховуватися

- технічні,
- екологічні,
- економічні,
- організаційні,
- соціальні,
- психологічні,
- й інші (наприклад, політичні, демографічні) аспекти менеджменту та їх взаємозв'язки.

2. Інтеграційний підхід

Спрямований на дослідження і посилення взаємозв'язків:

- між окремими підсистемами й елементами системи менеджменту;
- між стадіями життєвого циклу об'єкта управління;
- між рівнями управління по вертикалі;
- між рівнями управління по горизонталі.

3. Маркетинговий підхід – передбачає орієнтацію керівної підсистеми на споживача.

Пріоритети вибору критеріїв маркетингу:

- підвищення якості об'єкта відповідно до потреб споживача;
- економія ресурсів у споживача за рахунок підвищення якості;
- економія ресурсів на виробництво за рахунок фактора масштабу виробництва, науково-технічного прогресу, застосування систем менеджменту.

4. Інтеграційний підхід

Спрямований на дослідження і посилення взаємозв'язків:

- між окремими підсистемами й елементами системи менеджменту;
- між стадіями життєвого циклу об'єкта управління;
- між рівнями управління по вертикалі;
- між рівнями управління по горизонталі.

5. Функціональний підхід

- потреба розглядається як сукупність функцій, які потрібно виконати для її задоволення.
- Після встановлення функцій створюються декілька альтернативних об'єктів для виконання цих функцій і вибирається той із них, який потребує мінімум сукупних затрат за життєвий цикл об'єкта на одиницю його корисного ефекту.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.10 із 51

- При застосуванні функціонального підходу, коли відштовхуються від споживача, нерідко створюють цілком нові оригінальні об'єкти.

6. Динамічний підхід

- об'єкт управління розглядається в діалектичному розвитку, в причинно-наслідкових зв'язках і супідрядності,
- здійснюється ретроспективний аналіз за 5—10 і більше років,
- здійснюється перспективний аналіз (прогноз).

7. Відтворювальний підхід

- постійне відновлення виробництва товару для задоволення потреб ринку з меншими сукупними витратами на одиницю корисного ефекту, порівняно з кращими аналогічними товарами на даному ринку.

8. Процесний підхід

- Розглядає функції управління як взаємопов'язані.
- Процес управління є загальною сумою всіх функцій, серією неперервних взаємозумовлених дій.

9. Нормативний підхід – встановлення нормативів управління за всіма підсистемами системи менеджменту.

Нормативи повинні встановлюватися за найважливішими елементами:

- цільової підсистеми (показники якості й ресурсоемності товару, параметри ринку, показники організаційно-технічного рівня виробництва, соціального розвитку колективу, охорони довкілля);
- функціональної підсистеми (нормативи якості планів, організованості системи менеджменту, якості обліку й контролю, нормативи стимулювання якісної праці);
- забезпечувальної підсистеми (нормативи забезпеченості працівників і підрозділів усім необхідним для нормальної роботи, виконання поставлених перед ними цілей і завдань, нормативи ефективності використання різних видів ресурсів у цілому за фірмою).

10. Кількісний підхід – перехід від якісних оцінок до кількісних за допомогою економіко-математичних, статистичних методів, інженерних розрахунків, експертних оцінок, системи балів та ін.

11. Адміністративний підхід – регламентація функцій, прав, обов'язків, нормативів, якості, витрат, тривалості елементів системи менеджменту в нормативних актах (наказах, розпорядженнях, вказівках, стандартах, інструкціях, положеннях тощо).

12. Поведінковий підхід - підвищення ефективності фірми за рахунок зростання ефективності використання її людських ресурсів.

13. Ситуаційний підхід концентрується на тому, що придатність різних методів управління визначається конкретною ситуацією.

Оскільки існує велика кількість методів як у самій фірмі, так і в зовнішньому середовищі, то не може існувати єдиного прийнятного способу управляти об'єктами.

Найефективнішим методом у конкретній ситуації буде той метод, який найбільше відповідає даній ситуації, максимально адаптований до неї.

Лекція № 1.3

Тема лекції: **Основні категорії науки. Суть і особливості процесу наукового пізнання**

План лекції

1. Категоріальний апарат економічної науки.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
		Стор.11 із 51	

2. Процес наукового пізнання: спостереження - накопичення фактів - абстрактне мислення - практика.
3. Поняття про методи (способи) дослідження; загальні (спільні) і спеціальні (конкретні).

Література

1. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О.П. Дзьобань. - 2 ге вид., переробл. і доповн. - Харків : Право, 2023. - 488 с.
2. Євтушенко М., Хижняк М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2021. - 350 с.
3. Ладанюк А.П. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / А.П. Ладанюк, Л.О. Власенко, В.Д. Кишенько. - Київ : Видавництво «Ліра-К», 2020. -352 с.
4. Ладика В.І., Шильман Л.З., Перцевой Ф.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Олді. 2022. 222 с.
5. Філіпенко А. С. Основи філософії та методології економічної теорії: навч. посіб. / А. С. Філіпенко. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2018.-271 с.
6. The Methodology of Economic Research By Aidan Kane [Ел. ресурс]. — Режим доступу : <http://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/1989/The%20Methodology%20of%20Economic%20Research%20By%20Aidan%20Kane.pdf>
7. The Global Knowledge Economy: and its implication for markets [Ел. ресурс]. — Режим доступу : <http://skyrme.com/insights/21gke.htm>

Зміст лекції

1. Категоріальний апарат економічної науки.

В економічних дослідженнях до визначальних форм дослідження відносять:

- наукову ідею,
- гіпотезу,
- теорію,
- аксіому,
- поняття,
- судження,
- закони,
- категорії,
- факт та ін.

Під науковою ідеєю розуміється форма відображення в думці нового розуміння об'єктивності реальності.

- Це інтуїтивне пояснення якогось явища (процесу) без проміжної аргументації, без усвідомлення всієї сукупності зв'язків, на основі яких робиться висновок.
- Специфіка наукової ідеї полягає в тому, що вона виникає на основі знань, але розкриває закономірності, на які раніше уваги не звертали.
- В основі теорії лежить, як правило, одна ідея, яка виступає в ролі вихідної думки, що об'єднує в цілісну систему логічні поняття й судження. Свою специфічну матеріалізацію ідея отримує у гіпотезі.

Гіпотеза – це науково обґрунтоване передбачення про існування якогось предмета чи предметів мислення або пояснення причин чи закономірних зв'язків між ними.

- Гіпотеза за істинністю — не визначена, лежить десь між істиною й хибністю.
- Одержавши підтвердження, гіпотеза перетворюється на істину, після чого закінчує своє існування.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стор.12 із 51

- Якщо гіпотеза спростовується, то вона стає хибним положенням і знову-таки перестає бути гіпотезою.

Наукова гіпотеза — це гіпотеза, що пояснює закономірності розвитку явищ природи, суспільства, мислення.

- Такими є, наприклад, гіпотеза про походження людини, тварини, вулканів тощо.
- Науково обґрунтоване передбачення, пояснення (гіпотези) слід відрізняти від безпідставної фантазії.

Теорія у широкому розумінні – це особлива сфера людської діяльності та її результатів, яка містить сукупність ідей, поглядів, концепцій, вчень, уявлень про об'єктивну дійсність, протистоїть практиці як предметно чутливій діяльності і водночас перебуває з нею в органічній єдності.

Теорія у вузькому розумінні – це форма вірогідних наукових знань, що дає цілісне уявлення про закономірності й суттєві характеристики об'єктів.

Теорія – найбільш розвинена форма наукового знання, цілісна система, що відображає закономірні суттєві властивості, зв'язки, відносини між предметами і явищами реального світу.

- Прикладом такої форми знання є теорія відносності або теорія цілісних систем, що самоорганізуються.

У сучасній методології наукового пізнання виділяють такі компоненти теорії:

- вихідні основи теорії — фундаментальні поняття, принципи, закони, рівняння;
- ідеалізований об'єкт теорії — абстрактна модель суттєвих властивостей і зв'язків галузі, яка вивчається;
- логіка теорії — множина правил виведення і способів доведення, які допускаються в даній теорії.

Як правило, в наукових теоріях використовується звичайна традиційна логіка, або класична математична логіка. В окремих випадках застосовуються особливі логічні системи; сукупність законів і тверджень — це закони й твердження, що логічно виведені з вихідних.

Структуру теорії формують

- принципи,
- аксіоми,
- поняття,
- судження,
- закони,
- категорії,
- факти.

Під принципом розуміється вихідне положення якоїсь теорії, вчення, науки, світогляду.

Принцип — це правило, яке виникло в результаті об'єктивного осмисленого досвіду людей.

Аксіома — це положення, яке береться за вихідне, таке, що не доводиться в даній теорії, і міститься в основі доведень інших її положень.

Поняття — це форма мислення, яка відображає загальні й суттєві ознаки предмета, узяті в їх сукупності.

Судження (висловлювання) — це форма мислення, виражена розповідними реченнями, у якій що-небудь стверджується чи заперечується або йдеться про відношення.

Закон — це внутрішній суттєвий зв'язок явищ і процесів, що зумовлюють їх необхідний закономірний розвиток. Закон виражає визначальний, стійкий зв'язок між явищами чи властивостями матеріальних об'єктів.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.13 із 51

Категорії — це найбільш фундаментальне поняття, що відображає суттєві, загальні властивості й відношення між явищами об'єктивної дійсності і пізнанням.

Категорії бувають

- філософськими,
- загальнонауковими,
- конкретно науковими
- і такими, що належать до окремої галузі якоїсь науки.

Наприклад,

- категорії у філософії — рух, простір, час, причинність, необхідність і випадковість;
- у менеджменті — функції менеджменту, методи менеджменту, стилі керівництва, комунікації;
- в економіці — управління, стратегія, методи, капітал, інвестиції тощо.

Факт (від лат. factum — зроблене) це реальність, дійсність, істинне знання про одиничне. До основних функцій теорії належать:

- опис,
- пояснення,
- передбачення.

У загальному вигляді під час створення наукової теорії реалізується певна послідовність етапів.

- На першому етапі здійснюється інформаційний пошук,
- на другому висувається гіпотеза,
- на третьому з урахуванням гіпотези проводиться науковий пошук, який базується на методах наукового дослідження;
- на четвертому, завершальному, систематизуються одержані результати, виводяться більш глибокі принципи, аксіоми, закони.

Наукова теорія дає змогу вирішувати цілий комплекс завдань:

- підтвердити істинність попереднього пізнання;
- підняти на якісно новий рівень систематизації уявлення про сутність і зв'язки між об'єктами;
- розширити, поглибити й уточнити наявні уявлення;
- передбачити нові явища в досліджуваній реальності та шляхи їх подальшого використання.

2. Поняття про методи (способи) дослідження; загальні (спільні) і спеціальні (конкретні).

Метод - це спосіб пізнання, дослідження явищ природи, суспільних процесів. У найбільш загальному розумінні, метод - це шлях, спосіб досягнення поставленої мети і завдань дослідження. Він відповідає на питання: як пізнавати.

Методика – сукупність методів, прийомів, операцій проведення будь - якої роботи.

Принципи (підходи) наукового дослідження

- пізнавальний,
- термінологічний,
- історичний,
- системний,
- **моделювання**

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.14 із 51

На даному етапі розвитку розрізняють фундаментальні, загальнонаукові принципи (власне методологію), конкретно наукові принципи, що лежать в основі теорії тієї чи ін. дисципліни або наукової галузі, а також систему конкретних методів, що застосовуються для вирішення спеціальних дослідницьких завдань.

3. Процес наукового пізнання: спостереження - накопичення фактів - абстрактне мислення - практика.

Емпіричне дослідження – це один із видів пізнавальної діяльності, направлене на виявлення зв'язків в досліджуваному об'єкті, при цьому сутність цих зв'язків дає теоретичний підхід.

Емпіричний підхід базується на досліді, спостереженні, **експерименті**.

Спостереження – експеримент, який ставить сама природа. Дані спостереження аналізуються, визначаються методичні, систематичні, випадкові помилки. Після систематизації і класифікації дані спостереження стають науковими фактами і представляються для теоретичної інтерпретації.

Різновидом експерименту є мислений експеримент. Він не потребує обладнання, але при його постановці заздалегідь вибираються параметри явища, котрі можна змінювати, а також намічаються способи і прибори для виміру вхідних і вихідних параметрів.

3. Методи теоретичного дослідження.

Задача теоретичного дослідження полягає в тому, щоб дати цілісну картину досліджуваного явища, розкрити внутрішній механізм явища. Теоретичне дослідження оперує ідеальними об'єктами. В економіці це: товар, вартість, капітал, товарний, фінансовий ринок і т.д.

Основою для побудови моделей із ідеальних зв'язків між ідеальними суб'єктами є **закони**.

Вищим рівнем теоретичного знання є розвинена **теорія**, побудована на основі окремих моделей і законів, об'єднаних у фундаментальні концепції.

Теоретичне мислення в сучасному науковому світі виступає у формалізованому вигляді – явище описується формулами.

Аксіоми – це твердження, що не потребує доведення, з них потім логічним шляхом виводяться різні наслідки.

Гіпотези – це “те що приймається за основу”, тобто теоретична конструкція побудована в умовах тимчасової відсутності наукових фактів, доказів. **Гіпотеза** обов'язково підлягає перевірці створення теорії – найбільше досягнення наукового пізнання.

Лекція № 1.4

Тема лекції: **Суть і принципи наукової методології**

План лекції

1. Сутнісні риси наукової методології
2. Класифікація та функції економічної теорії
3. Практична спрямованість наукової методології

Література

1. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність». № 1977- XII від 13 грудня 1991 року із змінами та доповненнями.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.15 із 51

2. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О.П. Дзьобань. - 2 ге вид., переробл. і доповн. - Харків : Право, 2023. - 488 с.
3. Євтушенко М., Хижняк М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2021. - 350 с.
4. Ладанюк А.П. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / А.П. Ладанюк, Л.О. Власенко, В.Д. Кишенько. - Київ : Видавництво «Ліра-К», 2020. -352 с.
5. Ладика В.І., Шильман Л.З., Перцевой Ф.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Олді. 2022. 222 с.
6. Медвідь В.Ю., Данько Ю.І., Коблянська І.І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб. Суми: СНАУ, 2020. 220 с.
7. Філіпенко А. С. Основи філософії та методології економічної теорії: навч. посіб. / А. С. Філіпенко. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2018.-271 с.
8. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. К.:НУХТ, 2022. 385с.
9. The Methodology of Economic Research By Aidan Kane [Ел. ресурс]. — Режим доступа : <http://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/1989/The%20Methodology%20of%20Economic%20Research%20By%20Aidan%20Kane.pdf>
10. Кун Т. Структура научных революций. – М.: Прогресс, 1975.
11. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. – М.: Прогресс, 1986.
12. The Global Knowledge Economy: and its implication for markets [Эл. ресурс]. — Режим доступа : <http://skyrme.com/insights/21gke.htm>

Зміст лекції

1. Сутнісні риси наукової методології

Основою розробки кожного наукового дослідження є методологія.

Методологія - вчення про правила мислення при створенні теорії науки(в перекладі з грецької мови).

Саме поняття методології різними вченими трактується по - різному. Багато зарубіжних шкіл не розмежовують методологію і методи дослідження. У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як учення про науковий метод пізнання або як систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження та їх певна послідовність використання для отримання максимально об'єктивної точної інформації про процеси і явища.

Методологія виконує такі функції в науці:

- визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динаміку процесів;
- направляє, передбачає особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета;
- забезпечує повноту вибору інформації щодо процесу чи явища;
- створює систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних фактах і логіко - аналітичний інструмент наукового пізнання;
- допомагає введенню нової інформації до фонду теорії науки;
- забезпечує уточнення та систематизацію термінів.

Іншими словами, методологія - принципова схема, план розробки наукової проблеми.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.16 із 51

Лекція № 1.5

Тема лекції: **Теорія науки - сукупність наукових принципів і методів**

План лекції

1. Основні рівні наукової методології.
2. Поняття про методику економічних досліджень.
3. Загальні методи наукового пізнання:

Література

1. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О.П. Дзьобань. - 2 ге вид., переробл. і доповн. - Харків : Право, 2023. - 488 с.
2. Євтушенко М., Хижняк М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2021. - 350 с.
3. Ладанюк А.П. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / А.П. Ладанюк, Л.О. Власенко, В.Д. Кишенько. - Київ : Видавництво «Ліра-К», 2020. -352 с.
4. Ладика В.І., Шильман Л.З., Перцевой Ф.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Олді. 2022. 222 с.
8. Медвідь В.Ю., Данько Ю.І., Коблянська І. І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб. Суми: СНАУ, 2020. 220 с.
9. Філіпенко А. С. Основи філософії та методології економічної теорії: навч. посіб. / А. С. Філіпенко. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2018.-271 с.
10. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. К.:НУХТ, 2022. 385с.
11. The Methodology of Economic Research By Aidan Kane [Ел. ресурс]. — Режим доступу : <http://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/1989/The%20Methodology%20of%20Economic%20Research%20By%20Aidan%20Kane.pdf>
12. The Global Knowledge Economy: and its implication for markets [Ел. ресурс]. — Режим доступу : <http://skyrme.com/insights/21gke.htm>

Зміст лекції

1. Основні рівні наукової методології

Виділяють три рівня в методології.

Перший рівень – філософський рівень **аналізу** наукового пізнання (об’єктивність світу, матеріалістична діалектика – загальнонаукові поняття цього рівня)

Філософський рівень методології формує світогляд вченого.

Другий рівень методології надає умови і критерії науковості, розробляє мову науки, загальні методи дослідження. Об’єкт дослідження розглядається як набір елементів, придатних для автономного дослідження (підприємство):

- фінансова діяльність
- економічна діяльність
- маркетингова діяльність)

Третій рівень методології часто називають “технічним”, бо саме на цьому рівні відбувається розробка типових методик, робочих інструкцій, стандартів, що регламентуватимуть дослідницьку роботу.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стор.17 із 51

Одним із важливих напрямів філософії науки є філософія економіки, яка визначає загальні, універсальні тенденції та закономірності розвитку економічного світу на основі широких філософських категорій. Для економічної теорії основоположне значення мають п'ять положень філософії науки.

1. Цілі. Якими є цілі науки та наукового теоретизування? Чи є наука насамперед практичною діяльністю з метою виявлення корисних узагальнень, чи вона повинна займатися пошуком пояснень та істини?

2. Пояснення. Що таке наукове пояснення?

3. Теорії. Що таке теорії, моделі і закони? Як вони співвідносяться одне з одним? Як вони відкриваються та будуються?

4. Перевірка, індукція та демаркація. Як перевіряються та підтверджуються (чи спростовуються) наукові теорії, моделі і закони? Як розрізняються установки і практики у вчених та представників інших дисциплін?

5. Чи однакові відповіді на ці чотири запитання дають усі науки в усі часи? Чи можна вивчати людські поступки та інститути так само, як ми вивчаємо природу?¹

Відповіді на ці та подібні запитання формулюються з різних світоглядних, філософських, методологічних позицій.

При розгляді філософських основ економіки принципового значення набувають три основоположні питання. 1. Як ми визначаємо сутність чи природу економічної реальності? Відповідь на дане питання дає економічна онтологія чи онтологія економіки. 2. Як ми збираємо інформацію про економічну реальність чи, іншими словами, які є надійні джерела інформації про неї? Дана проблематика досліджується епістемологією. 3. Як ми структуруємо отримувану інформацію щодо змісту та практичного застосування знань? Тут окреслюється предметне поле методології.

2. Поняття про методіку економічних досліджень.

Методика дослідження розуміється як сукупність послідовних дій практичного виконання певних дослідницьких процесів, їх процедур та операцій, при яких використовується методологія.

- Поняття “методичний” означає строго послідовний, системний, тобто такий, що відповідає розробленому плану.
- Структура плану визначається обсягом і складністю досліджень. Чим ширше коло питань, що розглядаються, тим детальнішим має бути план.
- Робочий план становить основу, визначає загальну спрямованість дослідження та послідовність його проведення.
- На основі планів складають графік роботи.
- Попередній план-графік має включати лише найбільш істотні, тривалі роботи.
- Календарний план-графік відрізняється від орієнтовного плану більшою конкретикою щодо організаційних моментів і термінів.
- Його доцільно складати після попереднього ознайомлення з літературою, уточнення й конкретизації теми дослідження — до початку основної роботи.

¹Філософія економіки. Антологія [Текст] / под ред. Д.Хаусмана; пер. с англ. – Москва, 2012, с. 11.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стор.18 із 51

Лекція № 1.6

Тема лекції: **Загальні наукові аспекти методології досліджень**

План лекції

1. Структура наукової роботи.
2. Обґрунтування вибору теми дослідження
3. Формулювання конкретних завдань наукового дослідження

Література

1. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О.П. Дзьобань. - 2 ге вид., переробл. і доповн. - Харків : Право, 2023. - 488 с.
2. Євтушенко М., Хижняк М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2021. - 350 с.
3. Ладанюк А.П. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / А.П. Ладанюк, Л.О. Власенко, В.Д. Кишенько. - Київ : Видавництво «Ліра-К», 2020. -352 с.
4. Ладика В.1., Шильман Л.З., Перцевой Ф.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Олді. 2022. 222 с.
5. Медвідь В.Ю., Данько Ю.І., Коблянська І І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб. Суми: СНАУ, 2020. 220 с.
6. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. К.:НУХТ, 2022. 385с.
7. Філіпенко А. С. Основи філософії та методології економічної теорії: навч. посіб. / А. С. Філіпенко. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2018.-271 с.
8. The Methodology of Economic Research By Aidan Kane [Ел. ресурс]. — Режим доступа : <http://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/1989/The%20Methodology%20of%20Economic%20Research%20By%20Aidan%20Kane.pdf>

Зміст лекції

1. Структура наукової роботи.

Постановка наукової проблеми полягає в

- чіткому формулюванні теми,
- визначенні об'єкта,
- конкретизації предмета
- конкретизації мети дослідження.

Однією з головних вимог до дослідницької роботи виступає її актуальність, тобто важливість, необхідність вирішення з урахуванням розвитку науки і потреб практики.

Ознаки актуальності:

- значення для розвитку основних напрямів господарської діяльності;
- якісні зміни у сферах господарської діяльності, наприклад створення нових виробів і використання нових технологій;
- вирішення комплексу економічних питань;
- поліпшення якості виробів, вагоме підвищення продуктивності праці, ресурсозбереження, зниження собівартості виробів, підвищення рентабельності тощо;
- значення для розвитку нових організаційних форм інноваційної діяльності тощо.

Чіткого критерію для встановлення ступеня актуальності поки що немає. При оцінюванні прикладних наукових розробок найбільш актуальною буде та тема, яка забезпечить найбільший економічний ефект

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
	Стр.19 із 51		

Формулювання теми має відповідати таким вимогам:

- у назві має чітко проглядати об’єкт і предмет наукового дослідження;
- за формулюванням назви має бути зрозумілим науковий результат дослідження, який передбачається отримати;
- назва повинна бути лаконічною, без зайвих слів і двозначностей;
- у назві не можна використовувати поняття, які погано інтерпретуються;
- назва повинна бути проблемною.

Важливим при формулюванні проблеми (теми) є також вивчення стану наукових розробок. Для цього необхідно виокремити:

- а) знання, що набули загального визнання наукової спільноти і перевірені на практиці;
- б) питання, які недостатньо розроблені, і вимагають наукового обґрунтування (дискусійні);
- в) невирішені питання, що містяться в літературних джерелах, запропоновані практикою чи виникли при виборі теми чи постановці проблеми.

Мета наукового дослідження викладається шляхом перерахування необхідних результатів:

- тверджень, що доводяться,
- обґрунтованих рекомендацій.
- Результатом конкретизації мають бути чітко визначені завдання дослідження.

Визначальне місце в науковому дослідженні належить визначенню об’єкта і предмета.

“Об’єкт дослідження — це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й обраний для дослідження... Об’єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і окреме. В об’єкті виділяється та його частина, яка і є предметом дослідження”.

Сам процес наукового дослідження проводиться на основі вибраних методів наукового дослідження, а методи в свою чергу визначають способи визначення теми, які обираються дослідником для досягнення ним поставленої мети і вирішення сформульованих завдань.

Перший розділ роботи, як правило, теоретичний або теоретико-методичний.

В наукових роботах економічного профілю в ньому проводяться дослідження економічної сутності предмету, специфіки об’єкту, методичних підходів до аналізу предмету на обраному об’єкті і т. ін.

Окремо підрозділ літературного огляду зазвичай не виділяється. В кінці робляться висновки.

Розділ II в більшості випадків присвячується аналізу предмета дослідження на вибраному об’єкті. Добре, коли аналіз цілеспрямовано проводиться по заздалегідь прописаній схемі (методиці). Виявляються кількісні характеристики предмета дослідження, причини і фактори впливу на нього, зв’язок з ін. економічними явищами і вплив на них.

Розділ III може носити форму розробки економічно обґрунтованих пропозицій щодо покращення ситуації, процесу, явища або прогнозу перспектив розвитку явища в залежності від передбачуваних сценаріїв зміни основних факторів, ситуацій. Цей розділ розписується конкретно за напрямками. В роботах методичного плану в цьому розділі перевіряється правильність (достовірність) нових методик, будуються моделі.

В загальному плані можна сказати, що в I розділі прописується ідеальна модель якогось економічного явища, в II розділі – аналіз його стану на певному об’єкті і причини, які розділяють ідеальну і реальну ситуацію; то в III розділі даються шляхи (напрямки, умови, етапи) досягнення наближеної до ідеальної ситуації.

Викладення тексту має бути здійснено науковою мовою, тобто з використанням понятійного (категоріального) апарату науки, наукова дискусія має вестись етично і аргументовано.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
	Стор.20 із 51		

Наукові висновки мають завершувати як кожний розділ, так і роботу в цілому. В них має бути видна вся суть роботи.

Науковий рівень дослідження буде вважатися тим вищим, чим глибші висновки автора. Вони не повинні бути громіздкими, але не можуть бути і занадто короткими, оптимальний їх розмір для студентської роботи може бути в межах 1/2 - 2/3 сторінки. Їх не повинно бути і занадто багато – достатньо 6-8 ґрунтовних висновків.

2. Обґрунтування вибору теми дослідження

Коли науковець визначив для себе ключові положення свого майбутнього дослідження, він може приступати до написання відповідного ОБҐРУНТУВАННЯ.

- Як правило, це важливий документ, що подається на розгляд наукового керівника, кафедри, вченої ради або організації, яка виступає замовником дослідження.
- Обґрунтування теми має засвідчити фахову підготовку науковця, його обізнаність не лише з темою, а й зі ступенем її розробки в економічній літературі.
- Зазвичай обґрунтування містить такі розділи, як
 - актуальність,
 - зв'язок з планами НДР та науковими програмами,
 - мета, завдання, предмет і методи дослідження,
 - очікувані результати (їх загальний огляд і ступінь новизни),
 - структура дослідження.
 - У разі потреби наводять також робочу гіпотезу, потрібний для проведення робіт інструментарій, очікуваний ефект від практичного застосування.

Методи дослідження в момент обґрунтування не можуть бути визначені в повному обсязі, оскільки поетапне отримання нових відомостей про об'єкт вимагатиме експерименту, нових підходів.

До елементів наукового внеску автора відносять:

- наукове узагальнення і систематизацію досліджуваного матеріалу;
- відкриття нових законів, закономірностей, тенденцій, явищ, переваг;
- визначення причинно-наслідкових зв'язків, факторів впливу, суттєвих чи базових елементів системи, функцій розвитку;
- розроблення категоріального апарату;
- типологію (класифікацію) елементів;
- визначення концептуальних рішень і шляхів розв'язання проблеми;
- формулювання принципів, факторів, передумов, типових рис;
- розробку моделей, механізмів, принципових схем, програм;
- підготовку методик.

3. Формулювання конкретних завдань наукового дослідження

Метою дослідження в теоретичних роботах є розширення знань суспільства; поглиблення розуміння законів, що діють в природі і суспільстві; створення нових принципів організації життя і діяльності людей, підприємств і т. ін.

Метою дослідження в прикладних роботах є перетворення теоретичних і практичних досліджень у конкретні пропозиції для поліпшення діяльності окремих галузей економіки підприємств, організацій, ринків, держави, окремих її індивідів.

Тому, як правило, мета дослідження тісно ув'язується із назвою останнього розділу науково-дослідної роботи (за формою вона активна)

Наприклад:

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стор.21 із 51

Тема 1 “Підвищення платоспроможності підприємств АПК (чи ін. галузі)”.

Метою її є: розробка шляхів (заходів) по підвищенню платоспроможності підприємств.

Оцінка платоспроможності підприємств банком

Мета: “Розробка нових методик оцінки платоспроможності підприємств для банку”.

Як бачимо, у дуже схожих зовні тем мета буде різною.

Після визначення мети дослідження прописуються більш вузькі задачі, послідовно вирішивши котрі, ми можемо досягти поставленої мети. Як правило, це – задачі і теоретичного, і практичного плану (в магістерській роботі їх доречно виділити 5-8 позицій).

Наприклад:

Тема: “Поліпшення кредитування підприємств малого бізнесу в Україні”

Завдання (задачі) економічного дослідження:

- визначити сутність малого бізнес ;
- виявити економічну сутність кредитування бізнесу;
- виявити специфіку фінансового забезпечення малого бізнесу;
- провести аналіз кредитного забезпечення малих підприємств;
- запропонувати шляхи поліпшення кредитування розписані детально .

Корисно буває спробувати сформулювати основну гіпотезу дослідження. Гіпотеза – перший, чорновий варіант результату всього дослідження, основна його **ідея**. Вона може коригуватися в процесі НДР, але є надзвичайно корисним атрибутом роботи.

Лекція № 1.7

Тема лекції: **Інформаційна база наукових досліджень**

План лекції

1. Зміст та види наукової інформації
2. Теоретико-методологічні аспекти наукового дослідження
3. Вибір експериментальної бази наукового дослідження
4. Апробація наукового дослідження

Література

1. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність». № 1977- XII від 13 грудня 1991 року із змінами та доповненнями.
2. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О.П. Дзьобань. - 2 ге вид., переробл. і доповн. - Харків : Право, 2023. - 488 с.
3. Євтушенко М., Хижняк М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2021. - 350 с.
4. Ладанюк А.П. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / А.П. Ладанюк, Л.О. Власенко, В.Д. Кишенько. - Київ : Видавництво «Ліра-К», 2020. -352 с.
5. Ладика В.І., Шильман Л.З., Перцевой Ф.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Олді. 2022. 222 с.
6. Медвідь В.Ю., Данько Ю.І., Коблянська І І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб. Суми: СНАУ, 2020. 220 с.
7. Філіпенко А. С. Основи філософії та методології економічної теорії: навч. посіб. / А. С. Філіпенко. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2018.-271 с.
8. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. К.:НУХТ, 2022. 385с.
9. The Methodology of Economic Research By Aidan Kane [Эл. ресурс]. — Режим доступа :

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
	Стр.22 із 51		

<http://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/1989/The%20Methodology%20of%20Economic%20Research%20By%20Aidan%20Kane.pdf>

10. Кун Т. Структура научных революций. – М.: Прогресс, 1975.
11. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. – М.: Прогресс, 1986.
12. The Global Knowledge Economy: and its implication for markets [Эл. ресурс]. — Режим доступа : <http://skyrme.com/insights/21gke.htm>

Зміст лекції

1. Зміст та види наукової інформації

Основою будь-якого економічного дослідження є інформація — сукупність повідомлень, яка визначає міру знань про ті чи інші явища, процеси, факти, події та їх взаємозв'язок. У сфері виробництва й поширення інформації в промислово розвинутих країнах зайнято більше половини населення. Всі елементи дослідницької діяльності тісно пов'язані зі збиранням, переробкою та зберіганням інформації

Якість інформації в економічному дослідженні визначається такими критеріями:

- цільове призначення - створення нових концепцій, встановлення взаємозв'язків, вирішення проблем, пошук нових фактів,
- цінність - визначається економічним ефектом,
- надійність, достовірність - адекватно відображає явища, процеси й закони природи, суспільства, мислення
- достатність (повнота) - відмова від такої інформації, що не має прямого стосунку до об'єкта дослідження,
- а також швидкодія, періодичність, детерміністичний характер, дискретність, безперервність, спосіб і форма подання.

Функції наукової інформації в процесі економічного дослідження :

- функція відображення — здатність висвітлювати істотні аспекти природокористування, соціально-економічної реальності, виробничої та комерційної діяльності;
- кумулятивна функція — здатність нагромаджувати відомості про об'єкти;
- комунікативна функція — передання відомостей від суб'єкта до суб'єкта, що забезпечує їхню взаємність;
- функція актуалізації — звернення до найважливіших проблем, подій і процесів.

Цілями науково-інформаційної діяльності є

- пошук, підбір джерел,
- аналіз і синтез даних,
- їх опрацювання, збереження, відтворення,
- трансформація пасивної інформації в активну.

Організація і проведення досліджень значно залежать від складу, змісту й характеру залучених джерел, які у свою чергу визначаються метою й практичним призначенням розробок.

Класифікація інформації, необхідної для економічних досліджень:

- теорії й концепції ринкової економіки;
- законодавчі акти;
- нормативні матеріали;
- звітні та статистичні матеріали;
- матеріали анкетного обстеження й особистих спостережень;

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
	Стр.23 із 51		

- статистичні матеріали;
- архівні матеріали;
- рекомендаційні матеріали конференцій, симпозіумів, нарад;
- наукові документи.

Джерела економічної інформації:

- літературні джерела,
- матеріали практики,
- результати економічних досліджень
- звітні матеріали, які
 - будуються відповідно до чинної системи управління
 - характеризують результати роботи економіки або окремих її елементів.
 - Нині налічується близько 500 форм оперативної, статистичної і бухгалтерської звітності.
 - Загальна кількість показників, що містяться в цих формах, становить:
 - за змістом (за назвами) — 11800 одиниць;
 - за кількістю — понад 27 000 одиниць.
 - Звітна документація класифікується за такими ознаками:
 - вид (оперативна, статистична, бухгалтерська);
 - зміст (коротка, повна);
 - періодичність/термін складання (щоденна, п'ятиденна, декадна, місячна, квартална, піврічна, річна);
 - характер (разова, постійна, тимчасова);
 - рівень (загальнодержавна, відомча, регіональна, внутрішня);
 - форма (типова, спеціалізована, галузева).

НАУКОВИЙ ДОКУМЕНТ — різновид матеріального носія із закріпленою за ним науковою інформацією, що характеризується певною логічною завершеністю і призначена для передачі в часі й просторі та використання у суспільній практиці.

- Сукупність наукових документів складає науково-технічну літературу — **МАТЕРІАЛЬНУ ФОРМУ ІСНУВАННЯ НАУКИ.**
- Носіями інформації можуть бути різні наукові документи:
 - книжки (монографії, підручники, навчальні посібники);
 - періодичні видання (журнали, бюлетені, праці інститутів, наукові збірники);
 - нормативні документи (стандарты, будівельні норми і правила, технічні умови, інструкції, вказівки тощо);
 - каталоги і прейскуранти;
 - патентна документація (патенти, авторські свідоцтва);
 - звіти про науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи;
 - інформаційні видання (збірники науково-технічної інформації, аналітичні огляди, інформаційні листки, реферати, реферативні огляди, бібліографічні покажчики тощо).

Наукові документи та наукову інформацію, що міститься в них поділяють на первинну і вторинну.

1. До **ПЕРВИННИХ** належать наукові документи, які містять безпосередні результати науково-дослідних або експериментально-конструкторських робіт (статті, дисертації, брошури, монографії, книжки).

- Найбільший інтерес серед оперативних джерел інформації становлять журнали.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.24 із 51

- науково-технічні звіти,
- інформаційні картки,
- дисертації тощо.

2. До **ВТОРИННИХ НАУКОВИХ ДОКУМЕНТІВ** належать ті, що є результатом аналітико-синтетичної і логічної переробки первинної наукової інформації:

- інформаційні видання,
- каталоги,
- картотеки,
- бібліографічні видання,
- довідкова література.

До складу **БІБЛІОГРАФІЧНИХ ВИДАНЬ** входять

- сигнальна інформація,
- реферативні журнали,
- експрес-інформація,
- різноманітні огляди,
- друковані бібліографічні картки.

Структура і призначення наукових документів

Залежно від способу подання вся інформація, що міститься в науковому документі, поділяється на

- сигнальну, яка допомагає досліднику орієнтуватись у змісті наукового документа і включає титульний лист, анотацію, заголовки, зміст тощо,
- релевантну, що міститься в тексті, примітках, авторських поясненнях і має на меті уточнити основну інформацію або дати певні тлумачення,
- бібліографічну — це дані про використання дослідником літературних джерел із зазначенням автора, назви його праці, місця видання, видавництва і року видання
- й нову (основну) – це зміст роботи, подані автором нові положення, система доведень, правила, формули.

Пошук літератури розпочинається з вивчення таких форм сигнальної інформації, як

- Реферат — це короткий (стилий) виклад змісту наукової роботи або її частини,
- Анотація — коротка характеристика книги, статті або рукопису, в якій наводяться зміст першоджерела, перелік ключових питань і дається його оцінка,
- Теза — основна думка або ключове положення доповіді, лекції, статті чи іншого авторського первинного документа ,
- Резюме — це анотація з елементами попереднього рецензування.
- Рецензія — це вид наукової, літературної і художньої критики, науково-критична стаття, що дає оцінку досліджуваному твору.

Розгорнута рецензія, в якій розглядається низка наукових робіт, об'єднаних спільною проблематикою, гіпотезою, хронологією тощо, називається критичним оглядом.

основні вимоги до рецензії — це якість і точність.

Як правило, в рецензії звертається увага:

- на актуальність теми;
- повноту розкриття поставлених питань, глибину їх опрацювання, наявність елементів економічного дослідження;
- новизну й оригінальність рішень, їх обґрунтованість;
- використання передового практичного досвіду;
- практичне значення розробок та можливість їх використання;

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.25 із 51

- ступінь оволодіння методами економічного дослідження та опрацьованість зроблених пропозицій;
- повноту використання спеціальної літератури, нормативних і довідкових матеріалів, фактичних даних;
- уміння аналізувати й узагальнювати фактичний матеріал та робити висновки;
- характеристику окремих елементів новизни та ключових тез роботи, що викликають особливий інтерес.
- В рецензії обов'язково мають бути зауваження, інформація про виявлені недоліки та упущення і загальний висновок.

Принципи збирання інформаційного матеріалу

Під час збирання матеріалів для економічного дослідження слід керуватись такими принципами:

- матеріали повинні збиратися цілеспрямовано, виходячи з мети і завдань економічного дослідження;
- склад і структура цих матеріалів має відповідати структурі економічних досліджень;
- у процесі збирання інформації її слід групувати за розділами відповідно до плану роботи.
- Деякі матеріали можуть мати не одиничне, а виявитись необхідними для підготовки різних розділів роботи. У такому випадку згадані матеріали поміщують у перший з названих розділів, а в інших роблять помітки про їх місце розташування;
- Вивчення літературних джерел і збір матеріалів має свою логічну послідовність.
- Перший крок полягає в оглядовому перегляді тих джерел, які дають найбільш загальне уявлення про проблему (енциклопедії, довідники, словники тощо).
- Наступний крок — робота з бібліографічними матеріалами, серед яких найважливішими є
 - реферативні збірники
 - та бібліографічні покажчики.
- Найновішу інформацію отримують із періодичних видань.

Правила складання бібліографії:

- зазначити автора (прізвище та ініціали),
- назву роботи,
- місце видання і видавництво,
- рік публікації,
- кількість сторінок.

Як правильно працювати з літературою.

- Суцільне читання не завжди приносить користь, воно може відволікати дослідника від головної мети.
- Потрібен попередній перегляд літератури, вивчення її структури, визначення важливих для ознайомлення розділів.
- Відкладаються вбік застарілі літературні джерела й ті, що дублюються.
- Відбирається мінімум, необхідний для розкриття теми та її основних проблем.

Бібліографію можна структурувати за декількома групами залежно від важливості та з урахуванням наявного часу на її вивчення.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.26 із 51

4. Апробація наукового дослідження

Апробація визначає успіх дисертації, отже, про неї треба подбати відразу після вибору теми дослідження. Помилково вважати, що це поняття тотожне впровадженню результатів. Наукова робота повинна мати обґрунтоване практичне значення. Насамперед, пропонуємо розібратися в понятті.

Що таке апробація?

Суть терміна розкривається в його походженні. Переклад з латинської мови звучить як «утвердження, встановлення якості». Це перегукується з вимогами до дисертації, яка, звичайно ж, повинна відповідати критерію якості, корисності, практичної значущості.

Види апробації:

- проведення бесід з колегами, практичними працівниками, представниками наукового середовища;
- рецензування роботи авторитетними вченими чи організаціями;
- складання та направлення на громадські та державні органи так званих записок-пропозицій, які ще не розглядалися;
- публікації в рецензованих журналах результатів проведеного наукового дослідження;
- виголошення доповідей претендента на обговорення в рамках наукових конференцій.

Отже, апробація являє собою різновид наукової діяльності у формі проведення перевірок результатів дослідження. Мета, звичайно ж, полягає у встановленні придатності результатів для реалізації конкретних завдань.

Апробація передбачає участь критиків, суддів, опонентів, якими можуть виступати цілі аудиторії, педагогічні або наукові колективи, окремі практики або вчені.

Проведення апробації

Всі прагнення отримати високу оцінку і схвалення дослідження в результаті можна представити у вигляді алгоритму з цілями, завданнями, інструментами реалізації.

Дії

- перегляд методів, що використовувалися
- доопрацювання матеріалу
- більш глибоке вивчення наукових положень

<i>Інструменти</i>	<i>Альтернатива</i>	<i>Локації</i>
тези статті книги брошури	обговорення тем с колегами практиками викладачами	наукові конференції симпозіуми засідання кафедри наукові заходи

Впровадження раціоналізаторської пропозиції через свою специфіку ускладнює процес отримання апробації. В цьому випадку спочатку автор готує та направляє пропозицію у відповідну організацію. Тут недостатньо просто згадки про апробацію дисертації.

Якщо йдеться про раціоналізаторські пропозиції, вони можуть застосовуватися в різних галузях промисловості і господарства до завершення дослідження. В такому випадку додатковим інструментом апробації стають розроблені навчально-методичні матеріали, нові інструкції та посібники.

Публікація та оформлення результатів апробації

Апробація результатів дослідження публікується і оформлюється в залежності від обраного для її підтвердження способу. Звичайно ж, мова йде про такі чотири варіанти:

Довідка. Це документальне підтвердження факту, що результати дослідження були впроваджені в практику. Органи, уповноважені видавати такий папір – медичні заклади,

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
	Стор.27 із 51		

комерційні та державні організації, підприємства та інші суб'єкти господарювання, функціонування яких пов'язано зі спеціалізацією здобувача.

Книга, методичний посібник, брошура. Форма публікації таких матеріалів на відміну від інших варіантів – будь-яка. Єдина умова полягає в обов'язковій вказівці, ким розроблені результати і де впроваджені на практиці. Тобто позначається ПІБ автора і назва установи.

Монографія. Таке дослідження відрізняється просторістю охоплення певного питання або суміжних тем. Мета публікації – ознайомлення якомога більшої кількості людей з результатами відкриття, демонстрація актуальності і значущості напрацювання для будь-якої сфери діяльності. Апробація монографії ускладнюється з тієї причини, що потрібно позитивний відгук і рецензія.

Наукова стаття. Це найбільш поширений вид публікації, який доступно розкриває суть і зміст результатів. Для апробації обов'язкова наявність рецензії. Майданчиком розміщення наукової статті служать журнали, які рецензуються ВАК і міжнародні наукометричні бази.

У апробації результатів чотири критерії надійності – коректність, практичність, істинність, актуальність. Це головний спосіб уникнути помилок в дисертації, який на 90% підвищує шанси своєчасно виявити недоліки і, отже, внести правки.

Отримання підтверджуючих документів

Головний документ, що підтверджує результати дослідження та внесені пропозиції, - довідка про впровадження. Вона видається за запитом кафедри, за якою закріплені здобувач. Обов'язковий атрибут запиту – засвідчення печаткою. При оформленні довідки використовуються такі формулювання, як «розроблений метод», «розробки Іванова В. І. з проблеми...», «розроблена Івановим В. І. програма успішно впроваджена...» тощо.

Корисно! Довідка є обов'язковою не для всіх спеціальностей. Однак завжди такий документ є доречним доповненням монографії, наукової статті, рецензії та інших, підкріплюючих наукову значущість дисертації, документів. Апробація результатів описується в окремому розділі або підрозділі дослідження, тому що питання вимагає детального викладу. Оформлення тексту передбачає короткий опис суті і ключової проблеми дослідження, конкретизацію списку поставлених завдань, опис всіх стадій дослідження.

При цьому доречно використання таких формулювань, як «по темі дисертації були опубліковані ...», «теоретичні принципи були відображені ...», «основні результати були представлені ...» та інші.

Висновок

Апробація результатів дисертації, перш за все, покликана підтвердити значущість свого дослідження, переконати в цьому професійне середовище і уникнути помилок. Це непросте завдання, адже саме апробація багато в чому визначає успіх захисту. Компанія «Дегрі Сервіс» пропонує всебічну допомогу і, що найцікавіше, прагне до максимально позитивного результату для кожного замовника. Ми працюємо на ваш успіх!

Лекція № 1.8

Тема лекції: **Наукове дослідження і його специфіка в економічній науці**

План лекції

1. Специфіка предмета соціально-економічного дослідження.
2. Об'єкти і суб'єкти економічного дослідження.
3. Характерні риси наукового економічного дослідження: об'єктивність, відтворюваність, доказовість, точність.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стор.28 із 51

Література

1. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність». № 1977- XII від 13 грудня 1991 року із змінами та доповненнями.
2. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О.П. Дзьобань. - 2 ге вид., переробл. і доповн. - Харків : Право, 2023. - 488 с.
3. Євтушенко М., Хижняк М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2021. - 350 с.
4. Ладанюк А.П. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / А.П. Ладанюк, Л.О. Власенко, В.Д. Кишенько. - Київ : Видавництво «Ліра-К», 2020. -352 с.
5. Ладика В.І., Шильман Л.З., Перцевой Ф.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Олді. 2022. 222 с.
6. Медвідь В.Ю., Данько Ю.І., Коблянська І.І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб. Суми: СНАУ, 2020. 220 с.
7. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. К.:НУХТ, 2022. 385с.
8. Філіпенко А. С. Основи філософії та методології економічної теорії: навч. посіб. / А. С. Філіпенко. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2018.-271 с.
9. The Methodology of Economic Research By Aidan Kane [Ел. ресурс]. — Режим доступа :
<http://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/1989/The%20Methodology%20of%20Economic%20Research%20By%20Aidan%20Kane.pdf>
10. Кун Т. Структура научных революций. – М.: Прогресс, 1975.
11. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. – М.: Прогресс, 1986.
12. The Global Knowledge Economy: and its implication for markets [Эл. ресурс]. — Режим доступа : <http://skyrme.com/insights/21gke.htm>

Зміст лекції

1. Специфіка предмета соціально-економічного дослідження.

Для економічних досліджень об'єкт — це економіка, господарське життя. **Предмет дослідження** — це мета вивчення, тобто те, що наука і ставить у центр свої теми. Наприклад, людину як об'єкт досліджень вивчають різні науки — медицина, психологія, етнографія, демографія, історія тощо, кожна з яких має свій предмет. Як свідчить практика, предмет науки, зокрема економічної теорії, значною мірою залежить від вихідних позицій тієї чи іншої теоретичної концепції. Політична економія акцентує увагу на природі багатства, причинах його зростання та особливостях привласнення. Так, перша школа політичної економії — меркантилізм — суттю багатства вважала золото та різні скарби, а їх джерелом — зовнішню торгівлю. Тому визначальним принципом меркантилізму стала доктрина активного торговельного балансу як головної умови національного добробуту.

Засновник класичної школи А. Сміт, виходячи з теорії трудової вартості, згідно з якою єдиним джерелом багатства є праця, розробив концепцію політичної економії багатства, предметом якої вважав походження і розподіл багатства.

К. Маркс, розвиваючи концепцію трудової вартості, дійшов висновку, що між працею і капіталом існує суперечність. На його думку, розв'язати останню можна шляхом зміни відносин між людьми з приводу виробництва і привласнення матеріальних благ у капіталістичному суспільстві. Так виникла політекономія праці, предметом якої є виробничі відносини.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
		Стр.29 із 51	

Намагаючись позбавити економічну науку класового, політичного та ідеологічного впливу, А. Маршалл вводить термін «економіко», предметом якого є «дослідження зусиль людини для задоволення її потреб». Сучасний економікс, або неокласичний синтез, попри всі модифікації ПІДХОДІВ до його предмета, вивчає, як суспільство використовує обмежені ресурси для виробництва корисних товарів та розподіляє їх між людьми.

Економічна наука намагається пояснити устрій матеріального світу товарів та послуг. Проте відразу наголосимо, що йдеться не про технологію виготовлення певних благ, послуг. Цим займаються інші науки і фахівці відповідних сфер діяльності — інженери, техніки, технологи.

Економісти вивчають: чому ціни на товари піднімаються та знижуються; чому одних товарів на ринку більше, ніж існуюча в них потреба, а інших — недостатньо; чому одні галузі економіки розвиваються швидкими темпами, а інші — деградують; чому кризи в економіці змінюються її піднесенням; чому існують безробіття та інфляція, який між ними взаємозв'язок; динаміку змін у цінах та обсягах виробництва. Вони намагаються встановити причини цих явищ, визначити чинники, що впливають на процеси ціноутворення та виробничі процеси. На відміну від пересічних громадян, які, наприклад, лише констатують, що заробітна плата шахтарів вища, ніж працівників харчової промисловості, або заробітна плата інженера в Україні менша, ніж інженера в США, економісти вивчають закони, які зумовлюють ці економічні явища.

2. Об'єкти і суб'єкти економічного дослідження

Визначення понять «об'єкт» і «предмет» в дослідженнях

Автор	Визначення об'єкта досліджень	Визначення предмета досліджень
Крушельницька О. В.	<p>Вся сукупність відношень різних аспектів теорії і практики науки, яка слугує джерелом необхідної для дослідника інформації...</p> <p>Треба знати, що об'єкт дослідження - це частина об'єктивної реальності, яка на цьому етапі стає предметом практичної і теоретичної діяльності людини як соціальної істоти (суб'єкта) [2, с. 111].</p>	<p>.. це тільки ті суттєві зв'язки та відношення, які підлягають безпосередньому вивченню в даній роботі, є головними, визначальними для конкретного дослідження. Таким чином, предмет дослідження є вужчим, ніж об'єкт...</p> <p>Предмет дослідження є таким його (об'єкта - В. Г.) елементом, який включає сукупність властивостей і відношень об'єкта, опосередкованих людиною (суб'єктом) у процесі дослідження з певною метою в конкретних умовах [2 с. 111].</p>
Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М.	<p>Це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і обрані для вивчення [3, с. 191].</p>	<p>Це теоретичне відтворення об'єктивної дійсності, тих суттєвих зв'язків та відношень, які підлягають безпосередньому вивченню в цій дисертації, щ головними, визначальними для конкретного дослідження [3, с. 191].</p>
Воробйова О. К.	<p>.. те, на що спрямована пізнавальна діяльність дослідника [4, с. 191].</p>	<p>.. досліджувані з певною метою властивості, ставлення до об'єкта [4. с. 191].</p>
Лукашевич В. К.	<p>Це фрагмент реальності, що являє собою цілісне утворення, на дослідження якого спрямована творча</p>	<p>Це цілісна сукупність сталих взаємозв'язаних характеристики об'єкта, пов'язаних із конкретними</p>

	<p>Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»</p>	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
		Стор.30 із 51	

	<p>активність дослідника, що володіє багатоманітними властивостями та співвідношеннями... В реальному науковому дослідженні досліджуються певні сторони, характеристики, параметри об'єкта [5, с. 150].</p>	<p>проблемами, цілями та задачами дослідження [5, с. 150]. Це цілісна сукупність тих сталих, взаємозв'язаних характеристик об'єкта, що цікавлять людину безпосередньо в межах конкретного дослідження [5, с. 150-151].</p>
--	---	---

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.31 із 51

Модуль 2 «Методологія проведення прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»

Лекція № 2.1

Тема лекції: **Економічна методологія: генезис і структура**

План лекції

1. Зміст та етапи розвитку економічної методології.
2. Основні концептуальні підходи в економічній методології.
3. Пріоритетні напрями сучасної економічної методології.

Література

1. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність». № 1977- XII від 13 грудня 1991 року із змінами та доповненнями.
2. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О.П. Дзьобань. - 2 ге вид., переробл. і доповн. - Харків : Право, 2023. - 488 с.
3. Євтушенко М., Хижняк М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2021. - 350 с.
4. Ладанюк А.П. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / А.П. Ладанюк, Л.О. Власенко, В.Д. Кишенько. - Київ : Видавництво «Ліра-К», 2020. -352 с.
5. Ладика В.І., Шильман Л.З., Перцевой Ф.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Олді. 2022. 222 с.
6. Медвідь В.Ю., Данько Ю.І., Коблянська І.І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб. Суми: СНАУ, 2020. 220 с.
7. Філіпенко А. С. Основи філософії та методології економічної теорії: навч. посіб. / А. С. Філіпенко. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2018.-271 с.
8. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. К.:НУХТ, 2022. 385с.
9. The Methodology of Economic Research By Aidan Kane [Ел. ресурс]. — Режим доступу : <http://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/1989/The%20Methodology%20of%20Economic%20Research%20By%20Aidan%20Kane.pdf>
10. Кун Т. Структура научных революций. – М.: Прогресс, 1975.
11. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. – М.: Прогресс, 1986.
12. The Global Knowledge Economy: and its implication for markets [Эл. ресурс]. — Режим доступу : <http://skyrme.com/insights/21gke.htm>

Зміст лекції

1. Зміст та етапи розвитку економічної методології

Економічна методологія як окрема цілісна наука сформувалася в останній чверті XIX ст. Водночас окремі складові методології економічної науки були започатковані класиками політичної економії. За Д. Хаусманом, історія методології економічної теорії в іменах має такий вигляд: Дж.Ст. Мілль - Дж. Н. Кейнс - Л. Роббінс - Ф. Найт - Л. Мізес - Т. Гатчіссон - Ф. Махлуп - П. Самуельсон - М. Фрідмен - М. Блауг - Д. Макклоскі²⁴. Поза сумнівом, до перших рядків зазначених імен слід додати А. Маршалла, К. Маркса, К. Менгера, Дж. М. Кейнса. Характерною ознакою економічної теорії та методології, починаючи від маржиналістської революції, є дискурсивна розмаїтість, пояснення економічного світу з різних теоретичних та методологічних позицій. Методологічний плюралізм було примножено революцією Кейнса та формалістичною революцією 40-50-х рр. XX ст. Економічна

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стор.32 із 51

методологія викристалізувалася під впливом філософських концепцій позитивізму, досягнень фізичних, математичних, біологічних, історичних та інших наук.

Історія економічної методології представлена в підручниках та збірниках праць. Зазначені роботи починаються із Дж. Ст. Мілля, згадується робота Дж. Н. Кейнса "Предмет і метод політичної економії", аналізується внесок прибічників австрійської школи Л. Мізеса, Ф. Найта і Л. Робінса, наголошується на роботі останнього "Начерк про природу та значення економічної науки". У кінці 30-х рр. минулого століття представник логічного позитивізму Т. Гатчіссон висловив критичні погляди у роботі "Значення та базові постулати економічної теорії". Певною підсумковою працею зазначеного періоду стала публікація М. Фрідменом "Методології позитивної економіки" у 1953 р.126. Отже, передісторія економічної методології охоплює століття між 1850 та 1950 рр.

Наступним кроком, важливим для формування галузі, була нормативна критика економічної науки впродовж 1970-х рр., відома під назвою піднесення кейнсіанства. Реакцією на цю критику було використання положень філософії науки, що активно розвивалася впродовж 1950-1960-х рр.

Ведучи мову про минуле економічної методології, Хаусман зазначає, що рефлексія економічної методології існує стільки ж, скільки існує рефлексія самої економіки. Якщо ми запитасмо економіста, упродовж якого часу існує рефлексія економічного знання, то можемо дійти висновку, що економічна методологія існувала завжди. ,

Дискусії із приводу економічної методології почалися приблизно із середини ХІХ ст. Важливим методологічним положенням стало визначення Дж. Ст. Мілля, Дж. Н. Кейнса та Н. Сеніора про позитивну та нормативну економіку. Особливої ваги мало визначення Дж. Н. Кейнсом предмета і метода економічної науки127.

Формалістичну революцію 1950-х рр. вважають проривом в історії економічної методології. Що зробило формалістичну революцію саме революцією, то це новий рівень розвитку математичної науки, що процвітала в період між 1930 та 1970 рр. Математичну економіку вважають науковою через її незаперечність.

Залучення філософії науки в середині 1970-х рр. є іншим проривом в історії методологічного розуміння економістів. Необхідною умовою упровадження філософського досвіду було зменшення ролі, якщо не дистанціювання, від контексту, у межах якого виникає методологічна рефлексія. Необхідною умовою для розкриття філософського досвіду було визначення конкретного місця економістів у філософії науки. Виявляється, що зараз економісти дотримуються неявно виражених поглядів - насамперед, поперіанських поглядів. Нав'язування таких поглядів було все простішим у міру того, як більшість економістів утримувалася від участі у методологічних дискусіях .

На початку 1980-х рр. економічна методологія набуває самостійного характеру. У 1983 р. перший прибічник істориків та методологів з'явився в журналі "Дослідження історії економічної думки та методології" (Research in the History of Economic Thought and Methodology), започаткованому Ворреном Семюелсом. У 1985 р. було започатковано журнал "Економіка та філософія". У кінці 1980-х рр. були отримані перші плоди зусиль щодо переведення економічної методології на професійну основу. Генрі Ву та Ден Фасфельд заснували Міжнародну мережу економічного методу (International Network for Economic Method, IN EM129).

Становлення економічної методології як окремого напрямку в економічній науці відбувалося одночасно зі зростанням кількості теорій. Економіст стикається не тільки з різноманіттям економічних теорій та методів, але також із теоріями моделей, теоріями причинності, теоріями пояснень тощо. Філософська визначеність, певна жорсткість

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
		Стор.33 із 51	

методологічних рамок сприяла окресленню меж економічної методології та її консолідації навколо представників посткейнсіанського напрямку, які заснували журнал "Економічна методологія".

Лекція № 2.2

Тема лекції: **Методологія класичної економічної науки**

План лекції

1. Сутність класичної економічної науки.
2. Ідея природних прав людини та її роль у формування класичної школи політекономії.
3. Метод класичної економічної науки..

Література

1. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність». № 1977- XII від 13 грудня 1991 року із змінами та доповненнями.
2. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О.П. Дзьобань. - 2 ге вид., переробл. і доповн. - Харків : Право, 2023. - 488 с.
3. Євтушенко М., Хижняк М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2021. - 350 с.
4. Ладанюк А.П. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / А.П. Ладанюк, Л.О. Власенко, В.Д. Кишенько. - Київ : Видавництво «Ліра-К», 2020. -352 с.
5. Ладика В.І., Шильман Л.З., Перцевой Ф.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Олді. 2022. 222 с.
6. Медвідь В.Ю., Данько Ю.І., Коблянська І.І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб. Суми: СНАУ, 2020. 220 с.
7. Філіпенко А. С. Основи філософії та методології економічної теорії: навч. посіб. / А. С. Філіпенко. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2018.-271 с.
8. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. К.:НУХТ, 2022. 385с.
9. The Methodology of Economic Research By Aidan Kane [Ел. ресурс]. — Режим доступу :
<http://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/1989/The%20Methodology%20of%20Economic%20Research%20By%20Aidan%20Kane.pdf>
10. Кун Т. Структура научных революций. – М.: Прогресс, 1975.
11. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. – М.: Прогресс, 1986.
12. The Global Knowledge Economy: and its implication for markets [Ел. ресурс]. — Режим доступу : <http://skyrme.com/insights/21gke.htm>

Зміст лекції

1. Сутність класичної економічної науки.

Становлення і розвиток класичної науки пов'язують із першою та другою глобальними науковими революціями XVII- XIX ст. Революція XVII ст. полягала у становленні загальнонаукової механічної картини світу. Провідна методологічна функція належала механіці, її вважали взірцем науковості, і навіть більше: за механічною аналогією годинника формувалося уявлення про всі об'єкти Всесвіту, разом із людиною. Наприкінці XVIII - на початку XIX ст. відбулася друга глобальна наукова революція, що відзначалася переходом до

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стор.34 із 51

дисциплінарно організованої науки внаслідок її диференціації (математика, фізика, біологія, економіка). У цей період механічна картина світу втрачає загальнонаукове значення.

Родоначальником класичної науки і класичної парадигми вважають Г. Галілея. Мовою спілкування людини із природою він вважав мову математики, тому що, на його думку, "книга природи" написана цією мовою.

Згідно із картезіанським дуалізмом (Декарт) один світ складається з величезної протяжної у просторі математичної машини, а інший світ — із непротяжних мислячих душ.

Класична наука отримала свої завершені форми у працях І. Ньютона.

Класичний тип наукової раціональності концентрує увагу на об'єкті, прагнучи при теоретичному поясненні й описі елімінувати все, що відноситься до суб'єкта, засобів та операцій його діяльності (рис. 7.1). Таку елімінацію розглядають як необхідну умову отримання об'єктивно-істинного знання. Цілі та цінності науки, що визначають стратегії дослідження, детерміновані домінуючими в культурному середовищі світоглядними настановами і ціннісними орієнтаціями.

У класичній науці панівним було аналітичне (елементаристське), сутнісно-онтологічне пояснення. Воно будувалося як зведення всієї досліджуваної реальності до єдиної субстанціальної першооснови. Інакше кажучи, завдання пізнання полягало в тому, щоб відшукати реальну річ, субстанцію, "відповідальну" за специфіку зазначеної сфери реальності й обов'язково елементарну (в економіці вартість, товар).

Особливості теоретизування на класичній фазі наукової раціональності становили такі концептуальні принципи:

Фундаменталізм - унітарний непорушний моноліт центр-базис і похідні від нього одиниці знання.

Фіналізм - орієнтація на гомогенну, незаперечну, самозамкнену, абсолютно істинну систему знання.

Імперсональність - суб'єктивна відчуженість знання як наслідок занурення останнього у сферу безособового об'єктивно суцього.

Абсолютизм - суб'єкт як асоціальний, позаісторичний, серендипний пізнавач, відчужене втілення інтелектуальних здібностей, має талант безпосереднього умоспоглядання істин.

Наївний реалізм - онтологізація пізнавальної рефлексії: постулювання дзеркально-безпосередньо-очевидної відповідності знання дійсності, сприйняття змісту розумових відображень реальності як самої реальності.

Субстанціальність - елімінація з контексту науки параметрів дослідника та засобів й умов пізнання.

Динамізм - настанова на жорстко детерміністичне (аподиктично-однозначне) тлумачення подій, унеможливлення випадковості, невизначеності, багатозначності - показників неповноти знання як із самого світу, так і з апарату його опису; ставка на нетерпимий до додатковості, альтернативності, варіабельності, еквівалентності агресивно-войовничий монотеоретизм, що навіває тенденційну, авторитарно-консервативну ідеологію всезнання.

Суматизм - орієнтація на зведення складного до простого з подальшою реконструкцією комплексного як агрегату елементарних частин.

Есенціалізм - розрив явища і сутності, сутності та буття, націленість на відновлення наявної предметності прихованих якостей, сил, що уособлюють внутрішню панівну, самодостатню, глибинну основу.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.35 із 51

Аналітизм - рух думки в колії диференціації із розчленуванням діяльності на предмет і метод, світу - на *res extensae* і *res cogitans*. цілого - на засадничі принципи та початково-елементарні одиниці.

Механіцизм - гіпертрофія механіки як способу світорозуміння. З античного атомізму до вульгарного фізіологічного матеріалізму

ст. панувала редукціоністська ідеологема про світ-машину і людину-автомат, які внаслідок цього доступні пізнанню.

Кумулятивізм - трактування розвитку знання як лінійного кількісного його саморозширення за рахунок монопольного додавання нових істин. Гегель зазначав, що "велика і навіть, можливо, більша частина змісту наук має характер міцних істин, зберігаючись незмінною; виникаюче ж нове не є змінами набутого раніше, а приростом і примноженням його"161.

Наріжним каменем економічної науки стає раціональність.

С.Б. Кримський виокремлює такі принципи раціональності:

- принцип міровизначення;
- упорядкованих послідовностей;
- достатньої підстави;
- рельєфності бінарних опозицій;
- принцип аналітичності;
- принцип нормальності;
- принцип сократичної іронії;
- принцип ясності;
- принцип інтелектуальної розмірності буття;
- принцип гносеологічного оптимізму;
- принцип рішучості, інтелектуальної гідності й етичної цінності істини162.

Індивідуалістично-утилітарний підхід до господарства класичної школи політекономії.

Панівними в цей період стали два напрями економічного аналізу - теоретичний (представлений французькою школою фізіократів) й емпіричний (започаткований Ф. Беконем індуктивний емпіризм). Починаючи із класичної школи політекономії, загальноприйнятим стало положення про те, що багатство суспільства засноване на ринковому обміні, який не тільки створює суспільне благо, але й поліпшує суспільну мораль.

Класична політекономія сформулювала такі принципи суспільного життя, як природний егоїзм, індивідуалізм й утилітаризм. Економіка як конкурентна діяльність мотивована індивідуальною користю з метою досягнення матеріальних благ. "Безумовно фундаментальною рисою капіталістичного приватного господарства, - зазначав М. Вебер, - є те, що воно раціоналізоване на основі строгого розрахунку, планомірно та тверезо спрямоване на досягнення економічного успіху"163

Фундаментальну роль у формуванні класичної школи політекономії відіграла ідея природних прав людини. Розуміння власності у Дж. Локка універсальне, воно не лише підкреслює матеріальний аспект цього феномена, але й визначає власність як основне природне право людини. Поняття "власність" охоплює водночас життя, свободу та статок. Праця стала засобом реалізації природного права власності, а власність була основою природного права на свободу. У приватній власності реалізується особиста свобода, принцип рівності можливостей, смисл трудової діяльності людини. Поняття власності Дж. Локка стало вихідним і розробці трудової теорії вартості.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.36 із 51

А. Сміт описує економіку як складну систему конкуренції індивідуальних інтересів. Економічний лібералізм вирішував питання співвідношення індивідуальної та соціальної користі через поняття ринку.

Центральне питання для класичної політичної економії відповідно полягало в балансі між інтересами окремих людей і потребами країни у створенні суспільного багатства.

Концепція невидимої руки містила два моменти, критичні для розуміння соціальної філософії А. Сміта: поняття свободи та поділу праці.

У межах класичної школи політекономії був сформульований універсальний принцип функціонування ринкової економіки або принцип утилітаризму, згідно з яким люди в умовах ринку спрямовують свою діяльність винятково на максимізацію власної матеріальної вигоди та зменшення матеріальних витрат на досягнення цієї мети. Проте цей принцип мав не лише економічний аспект, а насамперед він містив соціальне наповнення. У пошуках економічної вигоди особистість створює суспільне благо через механізм невидимої руки. Індивідуальна вигода регулюється конкуренцією вільного ринку. З поняттям нового типу комерційної економіки А. Сміт, а до нього Д. Гюм, пов'язував формування нового типу соціальної моралі (соціальної симпатії), оскільки завдяки суспільній господарській діяльності утверджувалися принципи етики та законності. Господарство пов'язувало всіх людей разом у новій системі економічної взаємозалежності.

Економічний аналіз англійської класичної політекономії зосереджувався на індивідуальній діяльності, яка визначалася особистим інтересом. Поділ праці, приватна власність на землю, технологічний прогрес або оволодіння силами природи, економічна свобода та правові гарантії - найважливіші аспекти "економічної соціології" А. Сміта.

Можна визначити три загальні риси класичної політекономії: трудова теорія вартості, економічний еволюціонізм, принцип економічної свободи або невидимої руки ринку.

Класична школа політекономії є синтезом філософії, економічної теорії і політичної філософії. Базовою ідеєю політичної філософії був лібералізм.

Лекція № 2.3

Тема лекції: **Методологія неокласичної економіки**

План лекції

1. Основні риси неокласичної економічної науки.
2. Головні течії неокласичної економічної думки.
3. Монетаризм та управління економікою.

Література

1. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність». № 1977- XII від 13 грудня 1991 року із змінами та доповненнями.
2. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О.П. Дзьобань. - 2 ге вид., переробл. і доповн. - Харків : Право, 2023. - 488 с.
3. Євтушенко М., Хижняк М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2021. - 350 с.
4. Ладанюк А.П. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / А.П. Ладанюк, Л.О. Власенко, В.Д. Кишенько. - Київ : Видавництво «Ліра-К», 2020. -352 с.
5. Ладика В.1., Шильман Л.З., Перцевой Ф.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Олді. 2022. 222 с.
6. Медвідь В.Ю., Данько Ю.І., Коблянська І І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб. Суми: СНАУ,

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стор.37 із 51

2020. 220 с.

7. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. К.:НУХТ, 2022. 385с.
8. Філіпенко А. С. Основи філософії та методології економічної теорії: навч. посіб. / А. С. Філіпенко. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2018.-271 с.
9. The Methodology of Economic Research By Aidan Kane [Эл. ресурс]. — Режим доступа :
<http://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/1989/The%20Methodology%20of%20Economic%20Research%20By%20Aidan%20Kane.pdf>
10. Кун Т. Структура научных революций. – М.: Прогресс, 1975.
11. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. – М.: Прогресс, 1986.
12. The Global Knowledge Economy: and its implication for markets [Эл. ресурс]. — Режим доступа : <http://skyrme.com/insights/21gke.htm>

Зміст лекції

1. Основні риси неокласичної економічної науки.

Перша (XVII ст.) і друга (кінець XVIII - середина XIX ст.) глобальні наукові революції спричинили формування та розвиток класичної науки. Третя глобальна наукова революція була пов'язана зі становленням нового, неокласичного природознавства. Вона охоплює період із кінця XIX до середини XX ст.

Об'єктом аналізу неокласичної науки є системи, що мають ряд нових ознак (табл. 8.1).

Це цілісні системи, у яких існують прямі та зворотні зв'язки між підсистемами; у них обов'язково є програма функціонування, що коригує поведінку системи на основі зворотних зв'язків. Ціле в таких системах уже не вичерпується властивостями частин, оскільки тут виникає нова системна якість цілого.

На етапі розвитку неокласичної науки визнається роль внутрішніх причин, внутрішньої активності системи, наявність у неї певних ступенів свободи, що вводить у вчення про причинність ідею ієрархії. Систему описують у категоріях випадковості, спонтанності, потенційності.

Визначальна риса саморегульованих економічних систем - це дія "невидимої руки" законів ринку, що приводить до формування ринкової рівноваги через дію механізму вільних цін. Саморегульовані ринкові системи зароджуються разом із розвитком товарного виробництва, і досягають найвищої зрілості наприкінці XIX - середині XX ст.

Ситуацією рівноваги для саморегульованої економічної системи є атрактор, тобто стан, до якого система з необхідністю приходиться під час еволюції. Вихід системи зі стану рівноваги є короточасним, і вона на основі дії механізму зворотних зв'язків знову і знову повертається до нього.

До ринкової саморегуляції можна віднести такі явища, як коливальні цикли ділової активності, стійкі відхилення курсів валют від теоретично-рівноважних значень, формування біржових цін на ринках цінних паперів або товарно-сировинних ринках тощо.

Формування неокласичного економічного знання відбувається в умовах розвинених ринкових відносин і функціонування економіки як саморегульованої системи. Характерною рисою науки є використання різних методів, моделей та альтернативних підходів при вивченні дійсності.

В економічній науці здійснюється диференціація наукового знання, формується низка наукових напрямів, теорій і шкіл.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
	Стр.38 із 51		

Можна констатувати: тип наукового мислення, що складається в культурі тієї чи іншої історичної епохи, завжди корелюється із характером спілкування та діяльності людей даної епохи, зумовлений контекстом її культури (дискурс).

Характерними ознаками неокласичної економічної теорії були: по-перше, методологічний індивідуалізм, по-друге, прийняття певної аксіоми раціональності, по-третє, переважне вивчення рівноважних станів. Перші великі праці, що заклали основи неокласичної теорії - "Теорія політичної економії" У. Джевонса (1871), "Основи політичної економії" К. Менгера (1871), "Елементи чистої політичної економії" Л. Вальраса (1874). Зазначені твори хоч і зберігали традиційні політекономічні назви, усе ж істотно відрізнялися від аналогічних попередників за предметом, методом і припущеннями. По-перше, головна увага зосереджувалася на процесі обміну, ринку. По-друге, наукове абстрагування набуло формалізовано кількісних ознак на основі застосування математичних методів аналізу, моделювання економічних ситуацій (У. Джевонс, Л. Вальрас). По-третє, реалізація принципу методологічного індивідуалізму зумовила прийняття граничної корисності як основи ціноутворення. По-четверте, об'єктом аналізу став головним чином механізм функціонування економіки.

Лекція № 2.4

Тема лекції: **Методологічні принципи постмодернізму в економічній науці**

План лекції

1. Загальні виміри постмодернізму в економічній науці.
2. Особливості постнеокласичної науки.
3. Характеристика постіндустріальної (нової) економіки.

Література

1. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О.П. Дзьобань. - 2 ге вид., переробл. і доповн. - Харків : Право, 2023. - 488 с.
2. Євтушенко М., Хижняк М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2021. - 350 с.
3. Ладанюк А.П. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / А.П. Ладанюк, Л.О. Власенко, В.Д. Кишенько. - Київ : Видавництво «Ліра-К», 2020. -352 с.
4. Ладика В.І., Шильман Л.З., Перцевой Ф.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Олді. 2022. 222 с.
5. Медвідь В.Ю., Данько Ю.І., Коблянська І.І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб. Суми: СНАУ, 2020. 220 с.
6. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. К.:НУХТ, 2022. 385с.
7. Філіпенко А. С. Основи філософії та методології економічної теорії: навч. посіб. / А. С. Філіпенко. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2018.-271 с.
8. The Methodology of Economic Research By Aidan Kane [Ел. ресурс]. — Режим доступу : <http://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/1989/The%20Methodology%20of%20Economic%20Research%20By%20Aidan%20Kane.pdf>
9. Кун Т. Структура научных революций. – М.: Прогресс, 1975.
10. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. – М.: Прогресс, 1986.
11. The Global Knowledge Economy: and its implication for markets [Эл. ресурс]. — Режим

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.39 із 51

доступа : <http://skyrme.com/insights/21gke.htm>

Зміст лекції

1. Загальні виміри постмодернізму в економічній науці.

Термін постмодернізм виник у першій половині ХХ ст., зокрема одним із перших його використав англійський історик А. Тойнбі в процесі визначення нового етапу розвитку західної цивілізації - постфордизму, постколоніалізму, постекономізму. Найбільшого розповсюдження дане вчення знайшло серед французьких та німецьких філософів, які критично оцінюють попередні філософські та політико-економічні системи під кутом зору постструктуралізму, деконструкції, фрагментації тощо¹⁷⁰.

Серед об'єктивних передумов виникнення постмодернізму були тектонічні зрушення в суспільно-історичних процесах

- початку ХХІ ст., порушення стабільності та рівноваги в соціально-економічних системах локального та глобального рівнів. Попередня так звана перервна рівновага, за якої після революційних подій наступали періоди тривалої стабільності, змінилася на перервний хаос постійних змін. Ідеали, проекти та теоретичні конструкції епохи модерну щодо соціального проектування визнають неспроможними. Перевагу надають не конструюванню дійсності, а її поясненню на зміну таких категорій модерну, як універсальність, однорідність, монолітність і прозорість приходять інституціалізований плюралізм, різноманітність, випадковість, амбівалентність тощо.

Загалом же, сучасний постмодернізм знаходить серед фахівців прямо протилежні оцінки: від обгрунтованого схвалення до серйозного заперечення. Так, британський дослідник польського походження З. Бауман зазначає: "Термін точний, надає рельєфність генетичним узам, що пов'язують новий соціальний стан постмодерну з модерном". Швейцарський автор Р. Вагнер називає п'ять головних категорій чи рис постмодерністської думки: "антигуманізм, відносність та втрата цінностей, атака на розум, ворожість до науки, ломка історії"¹⁷¹.

У галузі філософії та методології науки постмодернізм характеризується такими ознаками:

Тотальна деабсолютизація; іронічне ставлення до минулого, до традицій, відмова від влади традицій, пріоритет свободи над необхідністю, жорсткістю норм, у тому числі норм наукового дослідження.

Атидемаркаціонізм, "розмивання" предметних кордонів (меж) знання.

Надання переваги конструюванню гіперреальності - так званих симулякрів замість наукових репрезентацій засобами знакової діяльності, семіотикою.

Пріоритет багатоманітності над єдністю, пріоритет плюралізму моделей і концепцій; релятивізм та еkleктизм.

Пріоритет ігрового контексту порівняно з когнітивно-епістемічним .

У суспільних науках включно з економічною знайшли втілення такі категорії постмодернізму, як критичний реалізм і риторичний метод. Перший намагається поєднати (примирити) логічний позитивізм та емпіризм постпозитивізму з парадигмою відносності постмодернізму (Т. Лоусон, У. Мякі, Є. Єсперсен). Другий, тобто риторичний метод, базується на герменевтиці, лінгвістичній філософії (Д. Маклоскі).

Основоположні риси критичного реалізму Р. Башкар групує за такими напрямками: існує незалежний від індивідуумів реальний світ, який ми не можемо досконало пізнати; світ змінюється, людина є його невід'ємною частиною, намагаючись пізнати й удосконалити його; причинні зв'язки та структури є реальними, а не тільки емпірично досліджуваними. Вони

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.40 із 51

детермінують відповідну поведінку учасників економічної системи; реальність є стратифікованою, різнорівневою.

Перший, реальний рівень охоплює владу, суспільні тенденції та механізми.

Другий, актуальний рівень стосується експериментів, економічних та інших моделей.

Третій, емпіричний рівень безпосередньо оперує фактами, різноманітними статистичними вимірами, обстеженнями; реальність має диференційовану структуру, за якої різні детерміністичні механізми діють одночасно.

Жоден механізм не може пояснити емпіричну реальність, що має власний актуальний світ; реальність є відкритою системою, отже не всі її змінні можна визначити. Критичний реалізм, як зазначалося в розділі 7, позиціонує себе як третій методологічний напрям поряд із натуралізмом та конструктивізмом.

III. Доу відносить критичний реалізм до нової методології, яка розглядає складні органічні економічні системи як взаємозалежні глибокі структури. Його дуалістичний характер, зумовлений протиставленням і натуралізму, і конструктивізму, нагадує вавилонський спосіб мислення. З іншого боку, акцент на онтологічній проблематиці, спроби синтезу двох традиційних методологічних концепцій виводять критичний реалізм на авансцену методології постмодерну.

Риторичний підхід в економічній методології, як гілку постмодернізму, М. Баумане та Дж. Девіс називають ненауково обгрунтованим типом причинності на відміну від соціології наукових знань та економіки наукових знань.

Риторика має глибокі коріння із часів класичної риторики Давньої Греції як метод аргументації та комунікації. В епоху постмодерну психологічні аспекти риторики наголошують на переконанні. Риторична методологія, по-перше, окреслює соціальні межі наукової спільноти в контексті того, як вона розповсюджує свої ідеї та здійснює їхню аргументацію. По-друге, риторика розглядає, у який спосіб економісти (науковці) отримують підтвердження своїх ідей від інших членів наукового співтовариства.

Незаперечним лідером риторичного підходу є Д. Маклоскі, яка, відштовхуючись від соціології наукового знання, у центр уваги ставить питання про шляхи і методи, якими економісти переконують одне одного щодо своїх теорій і концепцій. Сюди належать математичні і статистичні методи, емпірична перевірка, тестування тощо. З іншого боку, учений критикує позитивізм, який залишається домінуючим у сучасній економічній методології. У роботі "Риторика економіки" (1986) Д. Маклоскі використовує аналогії та метафори. У своїй критиці позитивізму основними є два аргументи, дві принципові позиції. Перша стосується епістемології, визначення знань, їхньої обгрунтованості, істинності. На противагу логічному емпіризму головним критерієм стають не традиційні методи верифікації, фальсифікації чи короборації, а те, наскільки економісти переконують одне одного. Друга принципова критика позитивізму з боку Д. Маклоскі відноситься до поняття плюралізму. Головним аргументом у системі плюралізму є концепція значення, яке має не одиничний, а множинний (плюралістичний) характер. Задля уточнення значення тих чи інших категорій, понять, визначень економісти мають спілкуватися шляхом публікацій у журналах, презентацій на конференціях тощо. Така методологічна позиція наближає до комунікативного дискурсу Ю. Хабермаса.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.41 із 51

Лекція № 2.5

Тема лекції: **Методологія мікроекономіки**

План лекції

1. Зміст та структура мікроекономічної системи.
2. Принципи мікроекономічного аналізу.
3. Види мікроекономічного моделювання.

Література

1. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність». № 1977- XII від 13 грудня 1991 року із змінами та доповненнями.
2. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О.П. Дзьобань. - 2 ге вид., переробл. і доповн. - Харків : Право, 2023. - 488 с.
3. Євтушенко М., Хижняк М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2021. - 350 с.
4. Ладанюк А.П. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / А.П. Ладанюк, Л.О. Власенко, В.Д. Кишенько. - Київ : Видавництво «Ліра-К», 2020. -352 с.
5. Ладика В.І., Шильман Л.З., Перцевой Ф.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Олді. 2022. 222 с.
6. Медвідь В.Ю., Данько Ю.І., Коблянська І.І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб. Суми: СНАУ, 2020. 220 с.
7. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. К.:НУХТ, 2022. 385с.
8. Філіпенко А. С. Основи філософії та методології економічної теорії: навч. посіб. / А. С. Філіпенко. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2018.-271 с.
9. The Methodology of Economic Research By Aidan Kane [Ел. ресурс]. — Режим доступу :
<http://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/1989/The%20Methodology%20of%20Economic%20Research%20By%20Aidan%20Kane.pdf>
10. Кун Т. Структура научных революций. – М.: Прогресс, 1975.
11. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. – М.: Прогресс, 1986.
12. The Global Knowledge Economy: and its implication for markets [Эл. ресурс]. — Режим доступу : <http://skyrme.com/insights/21gke.htm>

Зміст лекції

1. Зміст та структура мікроекономічної системи.

У другій половині XIX ст. центр ваги в економічному аналізі переноситься з державного рівня на рівень особистості, фабрики, підприємства, організації (маржиналізм). Мікроекономіка аналізує поведінку окремих економічних агентів, зокрема споживачів і фірм. Економічний аналіз індивідуальної поведінки зосереджується на теорії споживчого попиту й меншою мірою на теорії пропозиції праці. Аналіз економічної поведінки фірми концентрується на виробничих рішеннях і теорії ціни у взаємозв'язку з різними типами ринку, і розглядає часткову та загальну економічну рівновагу. На рис. 10.1 зображено основні економічні школи.

Основними положеннями мікроекономіки є:

- кардиналістська (кількісна) теорія граничної корисності,
- ординалістська (порядкова) теорія граничної корисності,
- теорія граничної продуктивності,

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.42 із 51

- неокласичний економічний аналіз,
- теорія загальної рівноваги.

Основні підсистеми мікроекономічної системи:

- теорія попиту (теорія поведінки споживача);
- теорія пропозиції (теорія поведінки виробника);
- теорія ціноутворення (теорія поведінки фірми);
- теорія ресурсних ринків.

Мікроекономіка досліджує ефективне розміщення обмежених ресурсів між альтернативними споживачами, цінові детермінанти на основі оптимальної поведінки економічних агентів, а саме: максимізації корисності споживачами та мак-симізації прибутків фірмами. Важливими поняттями мікро- економіки є обмеженість ресурсів, продуктивність, вигоди від торгівлі, принцип порівняльної переваги тощо. У полі зору мікроекономіки також - розподіл доходу, конкуренція, корисність тощо.

Основними принципами мікроекономічного аналізу є: індивідуалізм, раціональність, критерій Парето, принцип рівноваги.

Принцип індивідуалізму означає, що розглядається поведінка та рішення окремого суб'єкта (індивідуума). Критерієм такого рішення є принцип індивідуальної корисності.

Застосування в методології принципу індивідуалізму ґрунтується на принципі раціональності, який виходить із того, що відповідно до індивідуальної корисності обирають найкращу альтернативу (принцип максимізації). При цьому беруть до уваги знання всіх альтернатив поведінки. Припущення щодо раціональності є загальноприйнятим, однак немає його точного визначення. Раціональність означає цілеспрямовану поведінку, тобто вибір найкращої з усіх можливих альтернатив з метою досягнення цілі. Раціональність має позитивне та нормативне пояснення. Позитивне пояснення говорить про неможливість тривалого існування ірраціональних учасників, рішення яких є неефективними. Нормативне пояснення мікроекономіки говорить, що для досягнення найефективніших цілей необхідна раціональна поведінка. Ефективність означає мінімально можливе використання ресурсів без загрози для цілі. Принцип індивідуальної корисності може призвести до появи конфлікту інтересів.

Критерієм ефективного господарювання є принцип ефективності Парето, суть якого формулюють так: поліпшення становища будь-якого суб'єкта не може здійснюватися за погіршення становища інших. Критерій Парето є принципом ефективності і синонімом відсутності неефективного використання ресурсів.

Принцип рівноваги означає виваженість ринкових сил, тобто рівність попиту та пропозиції. Ідея економічної рівноваги походить від Адама Сміта: "Природна ціна - це центральна (рівноважна) ціна, до якої мають поступово наближатися ціни всіх товарів. Різні події можуть призводити до того, що ці ціни знаходяться або вище, або нижче цієї ціни. Проте, які б не були причини відхилення від центру, вони поступово до нього наближаються". Сама ідея рівноваги має фізичне походження. Рівновага - це такий стан системи, за якого одна чи кілька величин тривалий час перебувають у межах своїх середніх значень. Саме ця ідея, що ринок має наближатися до рівноваги, і лягла в основу сучасного мікроекономічного аналізу. На ринку відбувається діяльність індивідуумів, яка в певний час має призвести до стабільних результатів. З ідеї існування рівноваги випливає рух учасників ринку в напрямі рівноваги, за допомогою якого описують ринкові процеси (дескриптивна наукова позиція) або надають рекомендації щодо їхнього перебігу (нормативна економічна позиція).

Останнім часом курс мікроекономіки став поповнюватися розділами, що пояснюють процес ухвалення рішень в умовах невизначеності, вплив асиметрії інформації та ризиків на

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
	Стр.43 із 51		

процес ухвалення рішень, виникнення екстернальних ефектів, суспільний вибір, вплив інституційного середовища на економічну ефективність.

Загалом же, мікроекономічна теорія, зазначає В. Сміт, зазвичай будується на спрощених передумовах й уникає моделювання складних інститутів торгівлі й укладання контрактів, що спостерігаються в реальності.

У мікроекономічному аналізі переважають моделі "з одним виходом", що передбачають однозначну відповідність між параметрами економічних ситуацій та реакцією на них з боку раціональних агентів. Іншими словами, акцент у поясненні результатів економічної діяльності зроблено на характеристиці ситуації, а не на поведінці агентів. У цьому зв'язку лауреат Нобелівської премії Г. Саймон порівнював поведінку людини з поведінкою мурашки. " У тому, що стосується принципів своєї поведінки, мурашка досить проста; Уявна складність її поведінки... в основному відображає складність зовнішнього середовища, у якому вона функціонує".

Лекція № 2.6

Тема лекції: **Методологія макроекономіки**

План лекції

1. Сутність та основні етапи розвитку макроекономіки.
2. Стадії макроекономічного аналізу.
3. Еволюція теорій макроекономіки.

Література

1. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О.П. Дзьобань. - 2 ге вид., переробл. і доповн. - Харків : Право, 2023. - 488 с.
2. Євтушенко М., Хижняк М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2021. - 350 с.
3. Ладанюк А.П. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / А.П. Ладанюк, Л.О. Власенко, В.Д. Кишенько. - Київ : Видавництво «Ліра-К», 2020. -352 с.
4. Ладика В.І., Шильман Л.З., Перцевой Ф.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Олді. 2022. 222 с.
5. Медвідь В.Ю., Данько Ю.І., Коблянська І.І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб. Суми: СНАУ, 2020. 220 с.
6. Філіпенко А. С. Основи філософії та методології економічної теорії: навч. посіб. / А. С. Філіпенко. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2018.-271 с.
7. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. К.:НУХТ, 2022. 385с.
8. The Methodology of Economic Research By Aidan Kane [Ел. ресурс]. — Режим доступа :
<http://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/1989/The%20Methodology%20of%20Economic%20Research%20By%20Aidan%20Kane.pdf>
9. Кун Т. Структура научных революций. – М.: Прогресс, 1975.
10. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. – М.: Прогресс, 1986.
11. The Global Knowledge Economy: and its implication for markets [Эл. ресурс]. — Режим доступа : <http://skyrme.com/insights/21gke.htm>

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.44 із 51

Зміст лекції

1. Сутність та основні етапи розвитку макроекономіки.

Розвиток макроекономіки можна розглядати як одне з досягнень економічної теорії ХХ ст. Історію макроекономіки впродовж ХХ ст. можна розбити на три епохи, причому остання, третя, триває і донині.

До 1940 р. макроекономіка не була ще макроекономікою як такою. Тоді, з одного боку, існувала монетарна теорія, з іншого - теорія економічних циклів. У цей період були розроблені всі необхідні системні компоненти. Водночас це був період плутанини, зумовленої відсутністю цілісної теоретичної структури.

Упродовж 1920-1930-х рр. набуває поширення теза про рівність заощаджень та інвестицій. У зазначених обставинах методологічний внесок "Загальної теорії" Дж.М. Кейнса мав переломний характер. Учений, на відміну від класиків, розглядав умови рівноваги не окремо, а в сукупності на трьох ринках {ринку товарів, фінансовому ринку і ринку праці). Головна методологічна позиція вченого полягала у виборі критерію релевантної макроекономічної моделі аналізу. Вихідною онтологічною позицією кейнсіанства та посткейнсіанств, є залучення невизначеності до макроекономічного аналізу, Дж.М. Кейнсом були запроваджені поняття короткотерміно в їх та довготермінових очікувань як важливих детермінант макроекономічного розвитку. У короткостроковому періоді економічні актори перебувають під впливом неочікуваних подій. У довгостроковому періоді їхня поведінка пояснювалася специфікацією моделі загальної рівноваги, тобто передбачала довготермінову рівновагу. Відповідно, макроекономічний розвиток уявлявся як узгоджене врегулювання проблем попиту, пропозиції та цін.

Зазначена трійця становила наріжний камінь і коротко-, і довготермінового макроекономічного аналізу, де вирішальну роль відводили таким незворотним факторам, як залежний шлях (path

dependency), гістерезис (гістерезис - відставання, спізнювання), кумулятивна причинність, блокування (lock-in).

Епістемологічною межею між індивідуальною поведінкою фірм та домогосподарств і макроекономічними наслідками у Кейнса стала невизначеність, оскільки навіть суперраціональний актор не може володіти всією інформацією та діяти незалежно від контексту. Дж.М. Кейнсом була піддана критиці неоліберальна концепція макроекономіки як суми скоординованих індивідуальних одиниць, що отримало назву "помилка в побудові".

У міжвоєнний період у неокласичній економічній теорії вважалося, що немає особливих відмінностей між мікро- та макро- рівнями. Макроекономіку розглядали як суму індивідуальних економічних суб'єктів (домогосподарств і фірм), діяльність яких координується добре функціонуючою ринковою системою. На кожному такому ринку забезпечується рівновага, внаслідок наявності спільної точки перетину між пропозицією і попитом. Це отримало назву часткової ринкової рівноваги. Якщо не існує перешкод щодо пристосування (узгодження) ринкових цін заробітної плати та відсоткових ставок, то це свідчить про те, що на кожному ринку досягнуто часткової рівноваги. Коли всі ринки перебувають у стані рівноваги, тоді вся макроекономіка теж досягає рівноваги або загальної рівноваги.

Тим самим було підготовлено платформу для другої епохи розвитку макроекономіки, періоду консолідації та значного прогресу.

Три події мали фундаментальне значення для розвитку макроекономіки, а саме:

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.45 із 51

Початок збору та систематизації агрегованих даних, що стали науковою базою макроекономічних досліджень (С. Кузнець. НБЕД - США, 20-ті рр. ХХ ст.).

Обґрунтування того факту, що діловий цикл є економічним явищем, який повторюється (Уеслі Мітчелл, НБЕД, 20-ті рр. ХХ ст.).

Велика депресія, яка ввійшла в суперечність з уявленнями економістів-класиків про те, що звичайні ринкові механізми здатні подолати великомасштабне та хронічне безробіття, з яким світ зіштовхнувся у 30-х рр. (революція Кейнса -30-ті рр. ХХ ст.).

З 1940 по 1980 рр. тривав період консолідації, впродовж якого погляди Дж.М. Кейнса були викладені у простіших моделях. Головними з них були модель IS-LM Дж. Хікса (1937) та модель Ф. Модільяні (1944). Крива IS показує відношення фінансового стану країни і податкової політики до компонентів ВВП, а крива LM визначає відсоткові ставки, як ціну, що врівноважує попит і пропозицію грошей.

Слід також згадати модель Мельтцера 1944 р. з її трактуванням очікувань, ефектів багатства і бюджетного обмеження уряду. Усі ці моделі мали однакову теоретичну схему: опис економіки зводився до системи із трьох ринків (ринку товарів, фінансового ринку та ринку праці). При цьому випуск, ставка відсотка і рівень цін визначали одночасно. Системно, у дусі загальної рівноваги підхід до макроекономічної характеристики став стандартом. Проте це була конструкція, що мала ахіллесову п'яту: вона некоректно трактувала недосконалість ринку. У підсумку це призвело до кризи кейнсіанства кінця 1970-х рр.

Після 1980 р. розпочинається новий період, пов'язаний із кризою кейнсіанства та відродженням неокласичного напрямку. На зміну раціональному економічному суб'єкту старої неокласичної школи прийшов суб'єкт із раціональними сподіваннями. "Нові неокласики" розглядали абстрактні моделі економіки за умов, що її агенти спираються на раціональні очікування. Зазначена теоретична концепція отримала назву реального економічного (бізнес) циклу.

Постало питання про те, де визначається ставка відсотка: на товарних ринках (за допомогою прирівнювання заощаджень й інвестицій) чи на фінансових ринках (за допомогою прирівнювання попиту і пропозиції на ринку грошей). Відповідь у контексті моделей загальної рівноваги була такою: у загальному випадку ставка відсотка визначається спільно на обох ринках.

Для опису поведінки в умовах невизначеності під проводом Р. Лукаса і Т. Сарджента були використані розробки у сфері стохастичного динамічного програмування в поєднанні з новітніми досягненнями в чисельних методах, у тому числі завдяки появі швидкодіючих комп'ютерів. Це дозволило досліджувати нові важливі завдання макроекономічної рівноваги.

Порівняно з першим поколінням ці моделі були більш чітко специфіковані і менш еkleктичні. У своєму первісному втіленні вони часто ігнорували недосконалість ринку, які багато хто з макроекономістів сприймав як центральний елемент у поясненні макроекономічних коливань. Однак вони створили базову схему, на основі якої насправді в аналіз можна було б увести недосконалість.

Дослідження проблеми ринку кредиту стало одним з актуальних напрямів сучасної макроекономіки. Тут мав місце певний прогрес, зокрема, в ex-post аналізі азіатської кризи і проблем функціонування фінансових посередників у Східній Європі. Водночас макроекономісти не могли передбачити ні час, ні місце, ні її масштаби.

Попередні валютні кризи були пов'язані або з помилками фіскальної політики (як це було в Латинській Америці), або зі значними дефіцитами рахунку поточних операцій (у Мексиці). Ні фіскальна політика, ні рахунок поточних операцій (з урахуванням українського високого рівня інвестицій) в азіатських країнах у той час не викликали занепокоєння.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.46 із 51

Сучасна макроекономіка використовує основи мікроекономіки як фундамент теоретичного аналізу. Макроекономічне дослідження складається із трьох стадій. На першій стадії вивчають поведінку середньої типової фірми (домашнього господарства) в різних економічних умовах. На другій стадії шляхом агрегування чи складання всієї сукупності рішень, прийнятих домашніми господарствами і фірмами, аналізуються загальноекономічні тенденції з метою пояснення взаємозв'язків між ключовими економічними факторами. На третій стадії дослідники перевіряють із допомогою фактичних даних, чи має теорія реальний сенс.

Ключовими змінними макроекономічного аналізу є:

- ділові цикли;
- рівень безробіття, його коливання та вплив на діловий цикл;
- темпи інфляції, її зв'язок із кількістю грошей в обігу та з бюджетним дефіцитом;
- торговельний (платіжний) баланс.

Складнощі, з якими зіштовхуються сучасні дослідження, почасти виникають із різноманітності недосконалостей, що використовуються для опису того чи іншого ринку. Можна сказати: дослідження ринків праці сфокусовані на децентралізації і торзі; дослідження ринків кредиту - на асиметрії інформації; дослідження товарних ринків — на зростаючій віддачі; дослідження фінансових ринків - на психології.

Традиційно макроекономіка ділилася на дві концептуальні частини:

- короткотерміновий аналіз - дослідження економічних циклів;
- довготерміновий аналіз - дослідження проблем економічного зростання.

Насправді бажано виокремлювати коротко-, середньо- і довготермінову перспективу. Такі феномени, як тривалий період високого безробіття в Європі за останні 25 років або динаміка випуску в перехідний період у країнах Східної Європи, не надто добре підпадають під дію категорії економічних циклів або економічного зростання. З ними пов'язані шоки, які відрізняються від звичайних джерел ділових циклів. Ці зміни зумовлені природою технічного прогресу, демографічними зрушеннями; або, у випадку зі Східною Європою, різкими змінами інститутів.

Упродовж зазначеного періоду макроекономічні дослідження можна було розбити на два табори із серйозними ідеологічними, і методологічними розбіжностями. Прихильники теорії реалі- І них ділових циклів (нові неокласики) стверджували, що модель досконалої конкуренції з технічними шоками може пояснити характер коливань.

Неокейнсіанці (посткейнсіанці) наполягали на тому, що в основі аналізу мають лежати недосконалості ринку. Моделі, реального економічного циклу будувалися як моделі загальної рівноваги, засновані на оптимізації в умовах невизначеності. Неокейнсіанці використовували невеликі моделі, які відображали суть аргументації і не містили атрибутів повністю специфікованих моделей.

Лекція № 2.7

Тема лекції: **Методологія геоekonomіки**

План лекції

1. Сутність методології геоekonomічного розвитку.
2. Методологія прикладних досліджень геоekonomічного розвитку.
3. Специфіка методології дослідження економічних систем.

Література

1. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О.П. Дзьобань. - 2 ге вид., переробл. і доповн. - Харків : Право, 2023. - 488 с.
2. Євтушенко М., Хижняк М. Методологія та організація наукових досліджень:

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
		Стр.47 із 51	

- навчальний посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2021. - 350 с.
- Ладанюк А.П. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / А.П. Ладанюк, Л.О. Власенко, В.Д. Кишенько. - Київ : Видавництво «Ліра-К», 2020. -352 с.
 - Ладика В.І., Шильман Л.З., Перцевой Ф.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Олді. 2022. 222 с.
 - Медвідь В.Ю., Данько Ю.І., Коблянська І.І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб. Суми: СНАУ, 2020. 220 с.
 - Філіпенко А. С. Основи філософії та методології економічної теорії: навч. посіб. / А. С. Філіпенко. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2018.-271 с.
 - Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. К.:НУХТ, 2022. 385с.
 - The Methodology of Economic Research By Aidan Kane [Эл. ресурс]. — Режим доступа : <http://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/1989/The%20Methodology%20of%20Economic%20Research%20By%20Aidan%20Kane.pdf>
 - Кун Т. Структура научных революций. – М.: Прогресс, 1975.
 - Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. – М.: Прогресс, 1986.
 - The Global Knowledge Economy: and its implication for markets [Эл. ресурс]. — Режим доступа : <http://skyrme.com/insights/21gke.htm>

Зміст лекції

1. Сутність методології гео економічного розвитку.

Методологічні рівні гео економічного розвитку. Гео еконо- мічний розвиток як глобальне поняття потребує застосування багаторівневої методології. Вона охоплює філософську методологію, загальнонаукову, конкретнонаукову та технологічну методологію. Якою ж є проекція різних методологічних рівнів на гео економічний розвиток, у яких формах вони виявляються в зазначеній сфері?

Філософська методологія безпосередньо пов'язана з визначенням суті власне розвитку як процесу, що є ключовою позицією в осмисленні соціальної форми руху матерії. Найбільш загальне (філософське) поняття розвитку пов'язується з якісними змінами об'єктів, появою нових суспільних форм, інновацій, а також із трансформацією внутрішніх і зовнішніх зв'язків між цими об'єктами. Ідея розвитку знайшла своє відображення в органістичній концепції Г. Спенсера, який характеризував розвиток як зростання різноманітності, різноманітності системи; у системній теорії Е. Дюркгейма; у системно-процесуальній конструкції П. Сорокіна; низці альтернативних моделей, у т. ч. в моделі взаємодіючих соціокультурних полів П. Бурдьє; у ци- вілізаційній теорії А. Тойнбі й О. Шпенглера; у формаційній системі К. Маркса.

Провідною методологією загальнонаукового рівня є синергетика як головний напрям у системі постнекласичної науки. За своїм змістом вона є близькою до ідей постмодернізму та постст- руктуралізму. Для нашого аналізу важливе значення мають два визначальні принципи синергетики - гомеостатичність та ієрар- хічність. Вони характеризують фазу порядку, стабільного функціонування системи, її жорстку онтологію, прозорість та відносну змістовну простоту . Водночас синергізм характеризується такими принципами, як нелінійність, нестійкість, незамкнутість (відкритість), динамічна ієрархічність, спостережність.

Принцип гомеостазу (інваріантності) означає здатність системи зберігати свої якості незалежно від змін зовнішнього середовища. Так, світова фінансова криза 1997-1998 рр.

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.48 із 51

зробила певний вплив на економічну систему України, але вона не змінила її принципів, базові структури.

Суттєвим доповненням принципу гомеостазу є поняття ат-рактора, який є певною множинністю, до якої притягуються навколишні одиниці. Важливо наголосити, що атрактори існують у відкритих дисипативних системах і характеризують їхні сформовані, розвинені стадії. У межах синергетичної парадигми розрізняють також хаотичні, або дивні, атрактори, які, хоч і мають первинну атрактивну здатність (спроможність), характеризуються внутрішньою динамікою, що посилює диференціацію. Світогосподарським виміром такого атрактора може бути організація країн СНД, у якій поглиблюються розбіжності між учасниками у сфері економічних і політичних інтересів, виборі моделей соціально-економічного розвитку, глобальних і регіональних пріоритетів тощо.

Важливість принципу ієрархічності полягає в тому, що система гео економічного розвитку є багаторівневою. Між рівнями й елементами ієрархічних систем існують складні вертикальні та горизонтальні зв'язки. Систему вищого рівня формують елементи нижчого рівня, що втрачають самодостатній характер і визначаються "колективними" змінними, які в синергетиці прийнято називати параметрами порядку. Саме вони виражають у стислому вигляді глибинну сутність та цілі атрактора-системи.

З такої природи параметрів порядку випливає принцип підпорядкування, коли зміна параметрів порядку синхронно диригує поведінкою елементів нижчого рівня. У глобальній економічній системі знаходимо безліч подібних прикладів (СОТ, регіональні інтеграційні об'єднання, МВФ, СБ та ін.). У загальнонауковій методології широко застосовують також аналіз статистичної поведінки динамічних систем з урахуванням як детермінованих, так і стохастичних (випадкових) компонентів,

Конкретнонаукова методологія гео економічного розвитку пов'язана з визначенням спрямованості економічних систем та їхньої динаміки у просторі та часі, їхнього суспільно-історичного поступу. У конкретнонауковій методології гео економічного розвитку значного поширення набули дві концепції: цивілізаційний підхід і світосистемний аналіз.

Цивілізаційна парадигма найповніше представлена в роботах А. Тойнбі, О. Шпенглера, К. Ясперса та сучасних авторів: С. Гантінгтона, Ю. Яковця, Ю. Павленка та ін. Головна ідея цивілізаційного підходу полягає у виокремленні окремих типів і видів цивілізацій, виявленні економічних закономірностей їхнього зародження, розквіту та занепаду.

Світосистемний аналіз тривалий час послідовно обстоюється американським ученим Е. Валлерстайном та французьким істориком Ф. Броделем. Його суть зводиться до того, що, починаючи із XV ст., у світовій економіці викристалізувалося ядро, чи центр, та периферія, просторова сфера яких та співвідношення між ними змінюються із плином часу. В одній з останніх своїх робіт "Кінець знайомого світу" Е. Валлерстайн зазначає, що "соціум першої половини ХХІ ст. за своєю складністю, нестійкістю і водночас відкритістю набагато перевищить усе бачене нами в столітті ХХ... Сучасна світо-система, - підкреслює він, - як система історична, вступила в стадію завершальної кризи і навряд чи буде існувати через п'ятдесят років"188. Зазначену оцінку не можна не враховувати при визначенні варіантів і сценаріїв гео економічного розвитку.

Світосистемний підхід спирається на дві структури, що мають епохальне значення і для гео економічного розвитку: Вест-фальську, започатковану Вестфальським миром 1648 р., та Філадельфійську, пов'язану із прийняттям Декларації незалежності у Філадельфії в 1776 р.

Гео економічні виміри Вестфальської системи спираються на ідею національної економіки, розвиток якої стимулюється державою у процесі здійснення індустріалізації, що

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.49 із 51

потребує незрівнянно більших затрат праці і капіталу. Найповніше ці ідеї втілились у концепціях німецької історичної школи політекономії та в політиці О. Бісмарка.

Головними геоекономічними атрибутами Філадельфійської системи, якій, на думку Е. Валлерстайна, залишилося функціонувати не більше 50 років, є глобальний ринок, планетарна конкуренція, мережеві економічні системи, високі технології тощо. Слід зауважити, що в інтелектуальних колах світу вже обговорюють контури нової, антиутопічної парадигми сучасної світобудови, геоекономічну основу якої становить економічний розвиток як головне джерело підтримання світової рівноваги.

Нарешті, четвертий, методологічний рівень - рівень технологічної методології чи прикладних досліджень. Він охоплює принципи всіх попередніх рівнів і є, зрештою, головним інструментом аналізу. Результати прикладних досліджень є основою для широких теоретичних узагальнень, екстраполяції геоекономічних процесів, розробки прогнозів тощо.

Одним із яскравих прикладів методології прикладних досліджень геоекономічного розвитку є побудова глобальної моделі світового господарства на 1970-2000 рр., здійснена під керівництвом лауреата Нобелівської премії В. Леонт'єва. За базову модель було взято світову міжрегіональну модель затрати- випуск і на її основі розроблено базисні й альтернативні сценарії світового економічного розвитку. Слід зауважити, що багато з розрахованих у моделі показників щодо темпів і пропорцій світового економічного розвитку знайшли своє підтвердження в реальних параметрах 2000 р. Зокрема, це стосується динаміки економічного зростання розвинених країн та країн, що розвиваються, структури світового експорту, питомої ваги експорту у світовому валовому продукті, структурних зрушень в економіці різних країн тощо.

Таким чином, методологія геоекономічного розвитку має у своєму розпорядженні необхідний інструментарій для більш- менш адекватної оцінки поточного стану та виявлення головних мегатенденцій світового господарського поступу.

Лекція № 2.8

Тема лекції: **Методологія трансформаційних процесів в економіці. Методологія економічної політики**

План лекції

1. Зміст і закономірності розвитку трансформаційних процесів в економіці.
2. Методологічні підходи дослідження трансформаційних процесів.
3. Сутність та еволюція поглядів на міжнародну економічну політику.

Література

1. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність». № 1977- XII від 13 грудня 1991 року із змінами та доповненнями.
2. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О.П. Дзьобань. - 2 ге вид., переробл. і доповн. - Харків : Право, 2023. - 488 с.
3. Євтушенко М., Хижняк М. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2021. - 350 с.
4. Ладанюк А.П. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / А.П. Ладанюк, Л.О. Власенко, В.Д. Кишенько. - Київ : Видавництво «Ліра-К», 2020. -352 с.
5. Ладика В.І., Шильман Л.З., Перцевой Ф.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ. Олді. 2022. 222 с.
6. Медвідь В.Ю., Данько Ю.І., Коблянська І.І. Методологія та організація наукових

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.50 із 51

досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб. Суми: СНАУ, 2020. 220 с.

7. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. К.:НУХТ, 2022. 385с.
8. Філіпенко А. С. Основи філософії та методології економічної теорії: навч. посіб. / А. С. Філіпенко. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2018.-271 с.
9. The Methodology of Economic Research By Aidan Kane [Эл. ресурс]. — Режим доступа :
<http://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/1989/The%20Methodology%20of%20Economic%20Research%20By%20Aidan%20Kane.pdf>
10. Кун Т. Структура научных революций. – М.: Прогресс, 1975.
11. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. – М.: Прогресс, 1986.
12. The Global Knowledge Economy: and its implication for markets [Эл. ресурс]. — Режим доступа : <http://skyrme.com/insights/21gke.htm>

Зміст лекції

1. Зміст і закономірності розвитку трансформаційних процесів в економіці.

Методологічну та теоретичну основу трансформаційних процесів 192 становлять:

- методологія і теорія соціальних змін,
- методологія розвитку,
- еволюційна парадигма,
- концепція структурної ієрархії.

Соціальні зміни мають чотирирівневу структуру:

Загальний рівень - зміни усіх сфер суспільства (політична, економічна, демографічна, технологічна тощо).

Рівень великих соціальних груп (соціальне розшарування, соціальна та професійна мобільність).

Рівень інститутів та організацій (реформи та реорганізація окремих сфер суспільного життя).

Рівень міжособистісних відносин (зміна соціальних зв'язків між окремими індивідами).

Існують три головних підходи щодо методології та теорії розвитку.

У Прогресивно-поступальний шлях розвитку якнайповніше відображено у творах французьких енциклопедистів і німецьких філософів. Його суть полягає в ускладненні соціальних систем, зміні періодів революційного та еволюційного розвитку, якісному вдосконаленні одних елементів і відмиранні інших.

У Інший підхід, відомий ще стародавнім філософам, ґрунтується на циклічному характері руху соціальних систем: поряд із поступально-прогресивним розвитком проявляється зворотній рух не лише окремих елементів, а й цілих систем, що переживають стадії стагнації та занепаду, повернення до початкового рівня.

Третій підхід намагається подолати обмеженості перших двох, вирішити суперечності, закладені в них. Він розглядає розвиток як хвилеподібну структуру з безліччю переходів і критичних поворотних "точок біфуркації", у яких подальша еволюція часто є невизначеною, стохастичною, недетермінованою, як у перших двох випадках.

Еволюційні зміни - часткові та поступові зміни, що здійснюються як достатньо усталені та постійні тенденції щодо збільшення чи зменшення певних якостей елементів у різних соці-

	Система менеджменту якості. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС Навчальної дисципліни «Методологія прикладних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин»	Шифр документа	СМЯ НАУ НП 15.01.01-01-2016
			Стр.51 із 51

альних системах. В еволюційному процесі кожен новий стан уявляється досконалішим і в кількісному, і в якісному сенсах порівняно з попереднім.

Структурна ієрархія:

- мегарівень (глобальний),
- метарівень (регіональний),
- макрорівень (національний),
- мезорівень (галузевий),
- мікрорівень (первинна економічна ланка).

У контексті ієрархічної структури трансформацію можна визначити як процес заміни конституюючих ознак одного господарського порядку подібними ознаками іншого порядку, які є домінуючими на вищому рівні.

Загальна теорія економічних трансформацій полягає у розкритті таких проблем:

Що становить собою економічна трансформація, що саме трансформується?

За яких умов виникають трансформаційні процеси?

Які особливості економічних трансформацій?

Як забезпечити умови ефективного виходу із трансформаційного стану?

За якими параметрами відстежувати й оцінювати посттрансформаційні процеси?